

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti nastavnoga
smjera

Martina Jurčević

**Filološki podtekst „Životopisa Svete Braće“ Velimira Deželića
mlađeg (prilog hrvatskoj *Cyrrillomethodiani*)**

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Katedra za hrvatsku jezičnu povijest i hrvatsku dijalektologiju

Diplomski jednopredmetni studij Hrvatskoga jezika i književnosti nastavnoga
smjera

Martina Jurčević

**Filološki podtekst „Životopisa Svete Braće“ Velimira Deželića mlađeg
(prilog hrvatskoj *Cyrrilomethodiani*)**

Diplomski rad

Znanstveno područje: humanističke znanosti, znanstveno polje: filologija,
znanstvena grana: kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Milica Lukić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 22. listopada 2019.

Martina Jurčević, 0122217836

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. HRVATSKA <i>CYRILLOMETHODIANA</i> – ZNANSTVENA DISCIPLINA I POKRET U 19. I 20. STOLJEĆU	8
3. KULT SVETE BRAĆE U HRVATSKOJ FILOLOGIJI (PREGLED)	11
3.1. Kult Svete Braće u hrvatskom srednjovjekovlju	11
3.2. Kult Svete Braće u 19. stoljeću	14
3.3. Kult Svete Braće u 20. stoljeću	17
3.4. Kult Svete Braće u 21. stoljeću	18
4. FILOLOŠKI ASPEKTI PROUČAVANJA ORATORIJA <i>ŽIVOTOPIS SVETE BRAĆE</i> VELIMIRA DEŽELIĆA MLAĐEG	20
4.1. Filološka analiza makrorazine teksta Deželićeva oratorija <i>Životopis Svete Braće</i>	20
4.2. Filološka analiza mikrorazine teksta Deželićeva oratorija <i>Životopis Svete Braće</i>	21
4.2.1. Elementi lirike (poezije) u Deželićevu oratoriju <i>Životopis Svete Braće</i>	22
4.2.2. Elementi epike (proze) u Deželićevu oratoriju <i>Životopis Svete Braće</i>	25
4.2.3. Elementi drame u tekstu Deželićeva oratorija <i>Životopis Svete Braće</i>	31
4.3. Korespondencija između Deželićeva oratorija <i>Životopis Svete Braće</i> i Deželićeva romana <i>Sofiju odabra</i>	33
5. IZVORI O ŽIVOTU I DJELU SVETE BRAĆE U ORATORIJU <i>ŽIVOTOPIS SVETE BRAĆE</i> VELIMIRA DEŽELIĆA MLAĐEG	36
5.1. Važniji izvori o životu i djelu Svete Braće	36
5.2. Izvori za proučavanje života i djela Svete Braće u Deželićevu oratoriju <i>Životopis Svete Braće</i>	37
5.2.1. <i>Pristupna molitva</i> u Deželićevu oratoriju	37
5.2.2. <i>U Solunu gradu</i> – prvo poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija	42
5.2.3. <i>U Carevu Gradu Bizantu</i> – drugo poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija	47
5.2.4. <i>Kod Slavena</i> – treće poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija	48
5.2.5. <i>U vječnomu Gradu</i> – četvrto poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija	49
6. ZAKLJUČAK	50
7. PRILOZI	51
7.1. Prva naslovnica Deželićeva oratorija	51
7.2. Druga naslovnica Deželićeva oratorija	52
7.3. Uvodna stranica Deželićeva oratorija	53
8. IZVORI I LITERATURA	54
8.1. Izvori – tiskani i mrežni	54

SAŽETAK

Hrvatska *Cyrrillomethodiana*, kao znanstvena disciplina i pokret, razvila se u okrilju povijesnih znanosti i slavenske filologije. Utemeljitelji hrvatske *Cyrrillomethodiane*, Josip Juraj Strossmayer i Franjo Rački, odredili su ciljeve hrvatske *Cyrrillomethodiane* od kojih je glavni cilj bila obnova kulta Svete Braće na hrvatskome nacionalnom i kulturnom prostoru. U hrvatskoj je filologiji kult Svete Braće prisutan kroz stoljeća – od srednjovjekovlja do suvremenosti s kratkim diskontinuitetom od 16. do 19. stoljeća zbog istočnoslavenizacije hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga. U čast Svetoj Braći posvećena su mnoga književna, glazbena, likovna i znanstvena djela te se takvim djelima pribraja i oratorij *Životopis Svete Braće* iz 1926. godine, čiji je tekst napisao hrvatski književnik Velimir Deželić mlađi. Cilj je rada istražiti filološki podtekst Deželićeva oratorija, odnosno ustanoviti na makrorazini teksta kojemu književnom žanru pripada tekst Deželićeva oratorija te kojim je književnim elementima strukturiran tekst Deželićeva oratorija. Također je cilj rada usporediti Deželićev oratorij s Deželićevim romanom *Sofiju odabra* iz 1927. godine te istražiti koje je izvore Deželić mlađi koristio pri pisanju svojega oratorija o Svetoj Braći. Tekst se Deželićeva oratorija može smatrati hagiografijom na svojoj makrorazini jer prikazuje život Svete Braće, točnije život Sv. Ćirila od njegova rođenja pa sve do njegove smrti. Na mikrorazini teksta Deželićeva oratorija ustanovljeno je da je tekst strukturiran elementima lirike, epike i drame te sekundarnim žanrovima – molitvom i hvalospjevom. Usporedbom dvaju Deželićevih djela uočena je njihova korespondencija – oba teksta dijele isti ćirilometodski sadržaj. Za pisanje je svojega oratorija Deželić mlađi koristio znanstveno djelo Franje Račkoga *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenških apoštolor*, dakle devetnaestostoljetni izvor za proučavanje života i djela Svete Braće, koji se referira na srednjovjekovne staroslavenske izvore – *Panonska žitja* (*Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodovo*).

KLJUČNE RIJEČI: *Cyrrillomethodiana*, Sveta Braća, oratorij, Velimir Deželić mlađi, filološki podtekst

1. UVOD

Rad se bavi filološkim podtekstom oratorija *Životopis Svete Braće* hrvatskoga književnika Velimira Deželića mlađeg. Prije same analize filološkoga podteksta Deželićeva oratorija o Svetoj Braći, u drugom poglavlju rada bit će predstavljena hrvatska *Cyrrillomethodiana* 19. i 20. stoljeća kao znanstvena disciplina i pokret temeljeći se na filološkim i kulturološkim činjenicama iz relevantne literature o hrvatskoj *Cyrrillomethodiani*. Točnije, u drugom poglavlju rada prikazat će se društveno-povijesni čimbenici koji su utjecali na nastanak (hrvatske) *Cyrrillomethodiane* kao znanstvene discipline i pokreta, potom će biti imenovani njezini utemeljitelji, ali i drugi hrvatski ćirilometodijanci koji su doprinijeli razvoju hrvatske *Cyrrillomethodiane* te će se iznijeti njezini temeljni ciljevi. Također će u drugom poglavlju rada biti kontekstualiziran oratorij o Svetoj Braći hrvatskoga književnika Velimira Deželića mlađeg koji predstavlja temu rada. Budući da je temeljni cilj hrvatske *Cyrrillomethodiane* bio obnoviti kult Svete Braće na hrvatskome nacionalnom i kulturnom prostoru, u trećem poglavlju rada bit će prikazan pregled kulta Svete Braće u hrvatskoj filologiji kroz stoljeća, dakle od srednjega vijeka pa sve do suvremenosti u hrvatskim književnim i znanstvenim djelima. U četvrtom poglavlju rada istražit će se filološki podtekst Deželićeva oratorija o Svetoj Braći, odnosno proučavat će se makrorazina i mikrorazina teksta Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće* te će se, istražujući tekst Deželićeva oratorija na makrorazini i mikrorazini, ustanoviti kojemu književnom žanru pripada Deželićev oratorij te koji su književni elementi zastupljeni u strukturi teksta Deželićeva oratorija o Svetoj Braći. Također će se u četvrtom poglavlju rada istražiti korespondencija između Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće* i Deželićeva romana *Sofiju odabra* iz 1927. godine. U petom poglavlju rada bit će istraženi filološki (povijesni) izvori kojima se Deželić služio pri pisanju svojega oratorija te će se utvrditi što je u Deželićevu oratoriju filološka (povijesna) istina, a što književna (umjetnička) sloboda.

2. HRVATSKA *CYRILLOMETHODIANA* – ZNANSTVENA DISCIPLINA I POKRET U 19. I 20. STOLJEĆU

Kada je riječ o 19. i 20. stoljeću u povijesti Hrvata, ali i ostalih Slavena, onda treba istaknuti da su navedena dva stoljeća izuzetno važna za povijest svih Slavena pa tako i Hrvata. U povijesti Hrvata i ostalih slavenskih naroda 19. stoljeće obilježeno je procesom narodnoga buđenja i osvješćivanja nacionalne svijesti te oblikovanja modernih nacija (Jelčić, 2002: 13). Zato je 19. stoljeće vrlo važno stoljeće u povijesti svih slavenskih naroda jer se tada u svih Slavena, dakle i Hrvata javlja interes za vlastitu kulturnu povijest i jezik (Dartel, 1984) postajući svjesnima svojega slavenskog i nacionalnog identiteta te Andrija Šuljak (1994: 277) s pravom ističe da je 19. stoljeće zapravo „stoljeće Slavena“. Osim u 19. stoljeću, Slaveni nastavljaju i u 20. stoljeću njegovati interes za vlastitu kulturnu povijest i jezik pod okriljem *Cyrillomethodiane* kao znanstvene discipline i pokreta, razvijajući se u krilu povijesnih znanosti i slavenske filologije u prvim desetljećima 19. stoljeća¹ (Petrović, 1979: 47; Dartel, 1984: 33-34). Cilj je *Cyrillomethodiane*, kao znanstvene discipline i pokreta, bio proučavanje značenja i vrijednosti života i djela slavenskih apostola i prvoučitelja, Svete Braće – Konstantina-Ćirila i Metoda, koji su podarili Slavenima staroslavenski jezik, pismo (glagoljica), staroslavensku književnost i staroslavensku liturgiju oblikujući tako slavenski identitet. Zbog navedenoga Slaveni počinju u 19. stoljeću obilježavati velike ćirilometodske obljetnice: tisućnicu moravske misije (1863.), tisućnicu smrti Sv. Konstantina-Ćirila (1869.), tisućnicu enciklike pape Ivana VIII. *Industriae tuae* (1880.) te tisućnicu smrti Sv. Metoda (1885.) (Petrović, 1979: 49; Dartel, 1984: 35; Lukić, 2010: 82), a u 20. stoljeću slavile su se tisućustogodišnjice navedenih ćirilometodskih obljetnica. Za katoličke je Slavena u 19. stoljeću posebice važan dolazak pape Leona (Lava) XIII. na čelo Katoličke crkve objelodanivši encikliku *Grande munus* 1880. godine u kojoj se kult Sv. Ćirila i Metoda proširuje na cijelu Katoličku crkvu jer su Sv. Ćirila i Metoda slavili samo katolički Slaveni uz pravoslavne Slavena² (Dartel, 1984: 35; Lukić, 2010: 82). Vežući

¹ Navedeni autori ističu da se ćirilometodska znanost počela razvijati i krajem 18. stoljeća.

² Enciklika je izdana 30. rujna 1880. godine. Godine 1980., dakle sto godina nakon objave enciklike *Grande munus*, u kojoj su Sv. Ćiril i Metod proglašeni svecima cijele Katoličke Crkve, papa Ivan Pavao II. proglašava Sv. Ćirila i Metoda suzaštitnicima Europe uz Sv. Benedikta (Damjanović, 2015: 39).

uza se dva pojma u hrvatskoj filologiji, *glagoljaštvo*³ i *glagolizam*⁴, hrvatska ćirilometodska znanost zasnivala se „na tekovinama europske, prvenstveno češke i slovačke ćirilometodske znanosti, ali se od njih razlikuje po tomu što najprije pozornost posvećuje proučavanju ćirilometodske povijesti (putovi, tokovi, ideje i namjere njezinih nositelja na relaciji ciljeva i interesa tadašnje Europe)“ (Lukić, 2010: 90). Začetnici hrvatske *Cyrrillomtehodiane*, kao znanstvene discipline i pokreta, u hrvatskoj filologiji bili su đakovački i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer te povjesničar i filolog Franjo Rački, koji su smatrali da se ćirilometodska baština, u svojem izvornom obliku – jezik, pismo, književnost i liturgija, očuvala jedino u hrvatskom narodu⁵ te da hrvatski narod i Crkva u Hrvata imaju vrlo važnu ulogu u postizanju slavenske uzajamnosti te izmirenju istočne i zapadne crkve jer se hrvatski nacionalni prostor nalazio na granici između Istoka i Zapada, odnosno kao „most između latinskog i slavenskog svijeta“ (Šuljak, 1994: 276, 283; 2007: 169; Lukić, 2010: 92). U korespondenciji Strossmayera i Račkoga Sveta Braća prvi se put spominju krajem 1862. godine u vezi s naručenom slikom⁶ talijanskoga slikara Nicole Consonija uoči prve ćirilometodske obljetnice u 19. stoljeću – tisućnice moravske misije 1863. godine, koja je „trebala predstavljati jedan od važnih trenutaka u djelovanju slavenskih prvoučitelja“ (Lukić, 2011: 72-73; usp. Damjanović, 1991: 157). Uz čelne hrvatske ćirilometodijance Josipa Jurja Strossmayera i Franju Račkoga, hrvatskoj su *Cyrrillomethodiani*, kao znanstvenoj disciplini i pokretu doprinijeli svojim istraživanjima i otkrićima mnogi filolozi i historiografi – ćirilometodijanci poput Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Tade Smičiklase, Vjekoslava Klaića, Ivana Krstitelja Tkalčića, Matije Mesića, Ivana Berčića, Dragutina Antuna Parčića, Vatroslava Jagića, Ivana Črnčića, Frana Kurelca, Ivana Broza te mnogih drugih (Lukić, 2010: 84; usp. Petrović, 1979: 50; Dartel, 1984: 34). Uzevši u obzir sve navedene činjenice o hrvatskoj *Cyrrillomethodiani* kao o znanstvenoj disciplini i pokretu te o Svetoj Braći bez koje *Cyrrillomethodiana* ne bi postojala, može se zaključiti da su ciljevi hrvatske *Cyrrillomethodiane* bili: a) proširiti kult Sv. Ćirila i Metoda, b)

³ Pojam *glagoljaštvo* označava „sveukupnost pojava glagoljske kulture koja obuhvaća brigu za staroslavenski jezik, pismo, književnost, staroslavensku liturgiju, širenje glagoljske kulture, njezine nositelje, brigu za znanstveno proučavanje i valoriziranje svih onih pojava koje izlaze iz duhovnoga prostora i fenomena glagoljaštva te djela koja su za sobom ostavili tvorci, čuvari i širitelji“ (Lukić, 2009: 150-151; usp. Hercigonja, 1997: 375-376; Bratulić, 2005: 53-57).

⁴ Pojam *glagolizam* označava „idejno usmjerenje – ideologem, pokret koji ima političke i vjerske konotacije i koji je simbol hrvatskoga/slavenskoga nacionalnog bića te simbol otpora rimskome crkvenom (latinskom) univerzalizmu“ (Lukić, 2009: 150-151; usp. Hercigonja, 1997: 375-376; Bratulić, 2005: 53-57).

⁵ Ćirilometodska baština u Hrvata dijeli se na: „a) s obzirom na doprinos slavenskih apostola u pokrštenju Hrvata i širenju kršćanske kulture na hrvatskom prostoru“ i „b) s obzirom na glagoljicu koja obuhvaća tri sloja jedinstvene kulturne djelatnosti: glagoljsko pismo, slavensko bogoslužje i cjelokupnu pismenost pisanu glagoljskim pismom na narodnom jeziku“ (Šanjek, 1983: 125).

⁶ Slika *Hadrijan II. odobrava djelo Svete Braće* čuva se u Biskupijskom muzeju u Đakovu, a na slici su, uz Svetu Braću i papu Hadrijana II., predloženi također Sv. Benedikt te biskup Strossmayer (Lukić, 2011: 72-73).

ubrzati povratak crkvenoslavenskoga jezika u liturgijsku potrebu (i njegovo proširenje na čitav južnoslavenski prostor), c) poduprijeti slavensku uzajamnost, d) poduprijeti proces izmirenja istočne i zapadne crkve, e) poduprijeti proces oblikovanja moderne nacije (Lukić, 2014: 210-241). S druge strane, hrvatska *Cyrrillomethodiana* u 20. stoljeću nastoji primarno provoditi širenje kulta Sv. Ćirila i Metoda uz obnovu crkvenoslavenskih liturgijskih knjiga i uvođenje crkvenoslavenskoga jezika u bogoslužje te uz izmirenje Istočne i Zapadne crkve (Dartel, 1984; Lukić – Blažević Krezić, 2018).

Proširenje kulta Sv. Ćirila i Metoda bio je temeljnim ciljem na koji se nadovezuju ostali ciljevi hrvatske *Cyrrillomethodiane* jer su Sveta Braća – Sv. Konstantin-Ćiril i Sv. Metod kodifikatori staroslavenskoga književnog jezika koji se koristio u bogoslužju, oni su prvoučitelji svim Slavenima podarivši im staroslavenski jezik, pismo (glagoljica), staroslavensku književnost i staroslavensku liturgiju, odnosno sve potrebne kriterije za oblikovanje slavenskoga identiteta i slavenske kulture djelujući u okviru nerazdijeljene Crkve pod jurisdikcijom Rima. Da je proširenje kulta Sv. Ćirila i Metoda bio temeljni cilj hrvatske *Cyrrillomethodiane*, potvrđuje javno i kulturno djelovanje dvaju rodonačelnika hrvatske *Cyrrillomethodiane* – biskupa Josipa Jurja Strossmayera te povjesničara i filologa Franje Račkoga. Biskup Strossmayer predočava Svetu Braću kao „evangelizatore panonskih Slavena“ smatrajući ih „začetnicima slavensko-kršćanske pismenosti i kulture“ jer su uveli staroslavenski jezik u bogoslužje prevodeći Sveto pismo na staroslavenski jezik (Šuljak, 1994: 281). S druge strane, Franjo Rački smatrao je da je posebnost Svete Braće u tezi da su oni „znali uskladiti crkveno jedinstvo s narodnom misli ili narodnom idejom“ (Dartel, 1984: 38). Osim što su u 19. i 20. stoljeću u čast Svetoj Braći posvećeni brojne crkve, ustanove i glasila, primjerice *Družba Sv. Ćirila i Metoda*, koja je imala zadaću podizati i uzdržavati hrvatske škole u Istri (Bratulić, 2010: 123-124), potom *Apostolat sv. Ćirila i Metodija* koji je izdavao *Glasnik sv. Ćirila i Metodija* i priređivao proslave u spomen Svetoj Braći (Dartel, 1984: 40-41), kult Svete Braće ostvarivao se i u književnoj, glazbenoj i likovnoj umjetnosti 19. i 20. stoljeća. Kada je riječ o hrvatskoj književnosti i glazbi 20. stoljeća, onda se posebno ističe oratorij *Životopis Svete Braće* odnosno *Život i spomen slavnih učitelja Svete Braće, Ćirila i Metodija, apostola slavenskih* čiji je tekst napisao hrvatski književnik Velimir Deželić mlađi, a uglazbio hrvatski skladatelj Božidar Širola. Navedeni je oratorij napisan 1926. godine te je izveden 1927. godine u Frankfurtu na Maini povodom tisućustogodišnjice rođenja Sv. Konstantina-Ćirila (Deželić, 1926; Županović, 1985). Kako sam naziv oratorija tvrdi, riječ je o životu i djelu Svete Braće te se može zaključiti da je riječ o popularizaciji kulta Svete Braće u hrvatskoj kulturi 20. stoljeća. Budući da je tekst za oratorij

napisao hrvatski književnik Velimir Deželić mlađi, oratorij se može promatrati i s filološkoga aspekta koji će biti istražen u sljedećim poglavljima rada kao i kult Svete Braće u hrvatskoj filologiji.

3. KULT SVETE BRAĆE U HRVATSKOJ FILOLOGIJI (PREGLED)

Kako je već rečeno, prva i temeljna zadaća hrvatske *Cyrrillomethodiane* u 19. i 20. stoljeću bila je obnova kulta Svete Braće – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda. Da je kult Svete Braće na hrvatskom tlu postojao i prije novovjekovlja potvrđuje Andrija Šuljak (1994: 278) ističući da je kult Svete Braće postojao i prije Strossmayerova dolaska na biskupsku stolicu, makar u liturgijskim knjigama te da je kult Svete Braće obnovljen u vrijeme vladavine habsburške carice Marije Terezije 1777. godine dobivši dopuštenje iz Rima. Prema tomu, kult Svete Braće u hrvatskoj filologiji prisutan je još u najstarijim hrvatskim književnim tekstovima iz kojih devetnaestostoljetni i dvadesetostoljetni pa čak i suvremeni hrvatski književni tekstovi preuzimaju motiv života i djela, odnosno kulta Svete Braće.

3.1. Kult Svete Braće u hrvatskom srednjovjekovlju

Nakon Metodove smrti, 885. godine te ukidanja slavenske crkvene organizacije u kneževinama Velikoj Moravskoj i Panoniji, točnije Panonske nadbiskupije, uslijedio je progon učenika Svete Braće pod utjecajem franačkoga odnosno njemačkoga svećenstva (Štefanić, 1969: 5; usp. Grivec, 1985: 153-159). Ishod progona učenika Svete Braće bilo je njihovo raseljavanje po cijelom slavenskom svijetu. To znači da su se neki učenici Svete Braće sklonili u Bizantsko Carstvo, u Carigrad⁷, a neki u Bugarsku i Makedoniju gdje su nastavili svoje javno djelovanje – pokršćavanje ostalih Slavena (Grivec, 1985: 157-158; usp. Bratulić, 1990: 97). Međutim, dio učenika Svete Braće pribjegao je Dalmaciji i ostalim hrvatskim krajevima pridruživši se „hrvatskim svećenicima koji su otprije bili u vezi s Ćirilovim i Metodovim književnim radom“⁸ (Grivec, 1985: 157). Stupivši na tlo Dalmacije i ostalih hrvatskih krajeva, kao nasljednici

⁷ Franc Grivec (1985: 156) ističe da su Nijemci prodavali mlađe slavenske svećenike i đakone Židovima kao robove te da slavensko *Žitje Naumovo* opisuje kako su Židovi prodane učenike Svete Braće ponovno prodavali u Veneciji gdje ih je otkupio poslanik bizantinskoga cara Vasilija.

⁸ Zbog navedene činjenice o kulturnim vezama između hrvatskih svećenika i učenika Svete Braće iz Velike Moravske i Panonije, hrvatski filolozi i povjesničari Vatroslav Jagić i Svetožar Ritig smatrali su da su njihove veze bile usko povezane. Također, hrvatski slavist Josip Hamm (1958: 48-49) smatra da hipoteza o prostiranju ćirilometodske baštine u Dalmaciji i ostalim hrvatskim krajevima nakon smrti Sv. Metoda 885. godine, nije dovoljno uvjerljiva te zastupa hipotezu o prostiranju ćirilometodske baštine u Dalmaciji i ostalim hrvatskim krajevima za vladavine kneza Domagoja, 867. godine, dakle četiri godine nakon pohoda Svete Braće u moravsku misiju.

ćirilometodske baštine, učenici Svete Braće ostavljaju u nasljeđe Hrvatima staroslavenski jezik, pismo (glagoljica), staroslavensku književnost i staroslavensku liturgiju, tj. kult Svete Braće koje će štititi i njegovati kroz stoljeća (Štefanić, 1969: 6, 11). Kada se proučava povijest hrvatskoga jezika i hrvatske književnosti od njihovih početaka pa sve do suvremenosti, može se lako zaključiti da je ćirilometodska baština bila najzastupljenija u jeziku i književnosti hrvatskoga srednjovjekovlja. Navedenu tezu potvrđuju hrvatski srednjovjekovni (književni) tekstovi pisani hrvatskom redakcijom staroslavenskoga jezika i uglavnom glagoljicom, tipičnom za hrvatski nacionalni i kulturni prostor te u kojima je zastupljen kult Svete Braće – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda. Najstarijoj hrvatskoglagoljskoj srednjovjekovnoj književnosti pripadaju tekstovi „iz škole i skriptorija samoga Metodija i njegovih velikih učenika Klimenta i Nauma“ (Katičić, 1994: 68): odlomci evanđelja i drugih biblijskih knjiga određeni za liturgijsko čitanje, starozavjetna čitanja, prijevodi psalama, najstariji slavenski prijevod misnoga kanona te glagoljski kodeks iz 11. stoljeća – *Kločev glagoljaš*. *Kločev glagoljaš* pisan je staroslavenskim jezikom i oblom glagoljicom te je prepisan na hrvatskom prostoru sadržavajući pasije, homilije i propovijedi, a jedna se propovijed smatra propovijedi Sv. Metoda – *Nagovor knezovima i upraviteljima* (Bratulić, 1996: 15). Kult Svete Braće – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda uočen je u književnim žanrovima hrvatskoga srednjovjekovlja poput biblijskih i liturgijskih tekstova, svetačkih legenda i pjesama, a hrvatski srednjovjekovni tekstovi koji ističu kult Svete Braće jesu: *Pohvala sv. Ćirilu*, *Žitije Konstantina-Ćirila i Himna Ćirilu i Metodiju* (*Iz Službe sv. Ćirilu i Metodiju*) (Štefanić, 1969).

Pohvala sv. Ćirilu pripada skupini biblijskih i liturgijskih tekstova te je tipičan srednjovjekovni pohvalni govor u kojem se pripovijedaju događaji iz svečeva života te je sačuvan u desetak prijepisa od kojih su najstariji oni iz 13. i 14. stoljeća (Damjanović, 1994: 18). Tekst je napisan staroslavenskim jezikom još u razdoblju boravka Svete Braće u Velikoj Moravskoj te prije progona učenika Svete Braće iz Velike Moravske, a autorom *Pohvale sv. Ćirilu* smatra se učenik Svete Braće, Kliment Ohridski⁹ (Štefanić, 1969: 125). U *Brevijaru popa Mavra* pronađen je veći dio *Pohvale* u kojoj se „Ćirilovo rođenje stavlja u Solin, u Dalmaciji, a njegova i Metodijeva djelatnost prenosi se iz Hrvatske u Češku“ (Štefanić, 1969: 125). Na taj se način, prema Štefanićevu mišljenju, potvrđuje spona između glagoljaške tradicije i barske tradicije osvjedočene u *Ljetopisu popa Dukljanina* u kojima su primijenjeni podatci *Panonskih legenda* na hrvatsku povijest. Također, Štefanić (1969: 125) ističe da je druga važnost *Pohvale sv. Ćirilu*

⁹ Kliment Ohridski osnovao je Ohridsku književnu školu, koja je čuvala glagoljicu u književnim izričajima od moćnoga prodora ćirilice (Damjanović, 1994: 18; usp. Koneski, 1957: 177-194).

njegova nepodudarnost s bugarskom i srpskom redakcijom te podudarnost s ruskom redakcijom (usp. Petrović, 2000: 332) zaključivši da je Hrvatima i Rusima *Pohvala sv. Ćirilu* došla iz Češke još u 10. stoljeću.

Žitije Konstantina-Ćirila pripada skupini svetačkih legenda. Ono zauzima prvo mjesto među izvornim hagiografskim djelima te je imenovani tekst definiran kao povijesna hagiografija¹⁰, koja je nastala između 862. i 882. godine, odnosno uoči velikomoravske misije 863. godine, za vrijeme Ćirilove smrti 869. godine te prije Metodove smrti 885. godine. *Žitijem Konstantina-Ćirila* staroslavenska i hrvatska hagiografska književnost „svojim nacionalno obojenim fragmentima, posvećuju izvorno hagiografsko djelo utemeljitelju slavenske kulture i književnosti“ (Petrović, 2000: 332). Vjekoslav Štefanić (1969: 243) i Biserka Grabar (1986: 141-145) ističu da hrvatskoglagoljske bogoslužne knjige odnosno misali i brevijari od 14. do 16. stoljeća imaju dosta potvrda o tome da su i Hrvati liturgijski častili slavenske apostole i prvoučitelje – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda. Njihova se imena u smislu svetkovine pojavljuju u većini hrvatskoglagoljskih bogoslužnih knjiga (vatikanski misal *Illirico 4*, *Prvi i drugi vrbnički misal*, *Bribirski misal*, *Kukuljevićev misal*, *Hrvojev misal*, *Brevijar Arhiva sv. Petra u Rimu*, *Bribirski brevijar* te *Pariški psaltir*) (Grabar, 1986: 141). Grabar zaključuje da su „s prvim cjelovitim liturgijskim rukopisima zasvjedočeni prvi znakovi ćirilometodskoga kulta među Hrvatima koji su bez dvojbe prenijeli Metodovi učenici“ te da su „Solunska braća bila štovana ne samo kao vjerovjesnici nego kao i oni koji su zaslužni za hrvatsku knjigu, jer po uvjerenju hrvatskih glagoljaša, izraženome u Mavrovu brevijaru, Ćiril i Metodije *vse knigi hrvatske tlmačiše*“ (Grabar, 1986: 144).

Himna Ćirilu i Metodiju (Iz Službe sv. Ćirilu i Metodiju) pripada skupini pjesama hrvatskoga srednjovjekovlja. U hrvatskoglagoljskim službama Svetoj Braći uvrštene su četiri pjesme, koje su pisane u prozi (Štefanić, 1969: 359). Štefanić tvrdi također da su u hrvatskoglagoljskim službama autohtone himne i lekcije o Sv. Konstantinu-Ćirilu i Sv. Metodu. *Himna* je izražena recitativnim stilom psalmodije te us prisutni svojevrсни slobodni stihovi koji „nisu vezani ni određenim brojem slogova ni stalnim cenzurama“ (Štefanić, 1969: 359).

Naposljetku, u 16. stoljeću završava prirodni razvoj hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika te u novovjekovlju nastupaju stoljeća istočnoslavenizacije glagoljskih liturgijskih knjiga (Lukić

¹⁰ Razvoj hagiografije kao književnoga žanra započeo je u 4. stoljeću. Prvo je hagiografsko djelo *Život sv. Antuna*, koje je napisao sv. Atanazije Veliki ili Aleksandrijski (295. – 373.) oko 357. godine te je djelo preveo u 11. stoljeću na slavenski jezik makedonski prezbiter Jovan (Zečević, 2000: 8).

– Blažević Krezić, 2018: 94) pa se s pregledom kulta Svete Braće nastavlja tek u 19. stoljeću koje je obnoviteljsko u odnosu na kult Svete Braće na hrvatskom tlu i među Slavenima.

3.2. Kult Svete Braće u 19. stoljeću

Devetnaesto stoljeće označava hrvatskomu narodu, ali i ostalim slavenskim narodima, preporod odnosno buđenje nacionalne svijesti te interesa za svoju (slavensku) kulturnu povijest koja se temelji na ćirilometodskoj baštini. Zato se s pravom tvrdi da je 19. stoljeće u Hrvatskoj određeno „idealizacijom slavenstva koja vodi do mita o slavenskoj pripadnosti i zajedništvu¹¹“ (Zečević, 1986: 206). Vođeni idejom slavenstva, a posebice „kulturnim iskonom svih Slavena“ – ćirilometodskom baštinom, hrvatski književnici stvaraju korpus ćirilometodske književnosti¹² u kojem najčešće koriste teme i motive o Svetoj Braći. Ono što čini ćirilometodsku književnost 19. stoljeća još osobitijom jest „odnos mitskoga i nacionalnoga“, odnosno „afirmiranje životopisa Sv. Braće u književnome iskazu predstavlja pokušaj da se povijest rekonstruira u obliku umjetničkog mita, da se drevne legende ožive, čime se stvara jasan, recepcijski i ekonomičan domoljubni semantem“ (Lukić, 2009: 88-89). Zbog navedene tvrdnje može se konstatirati da je cilj ćirilometodske književnosti 19. stoljeća također bio realizacija nacionalnoga identiteta. Da bi se ostvario osjećaj nacionalnoga identiteta u narodu, pisali su se književni tekstovi „mahom pučkoga karaktera“ (Lukić, 2009: 86), odnosno „prigodni tekstovi u prozi i pučkom destercu iz pera pučkih pjesnika¹³“ (Zečević, 1986: 203), koji bi upoznali i informirali narod o životu i djelovanju Svete Braće, važni za hrvatski i cijeli slavenski identitet. U književnosti 19. stoljeća kult Svete Braće – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda uočen je u književnim žanrovima kao što su pjesničke prigodnice posvećene Svetoj Braći, epiliji, govori i propovijedi te molitve u čast Svetoj Braći.

Slovenski Dioskuri hrvatskoga književnika Petra Preradovića pripada skupini pjesničkih prigodnica posvećenih Svetoj Braći. Navedena je najistaknutija pjesnička prigodnica objavljena 1863. godine u albumu Franje Račkoga pod nazivom *Tisućnica slovjenskih apostolah Sv. Ćirila i Metoda* (Lukić, 2009: 95; usp. Bratulić, 2010: 123). Tekst prikazuje na osobit način Svetu Braću. Budući da su Sveta Braća podrijetlom Grci, Sv. Konstantin-Ćiril i Sv. Metod podsjećaju

¹¹ *Danica horvatzka slavonska i dalmatinzka* objelodanila je 1843. godine dopis iz Moravske, točnije iz Podivinao kapelici u kojoj su služili obred Sv. Konstantin-Ćiril i Sv. Metod. Dopis završava „pozivom na njegovanje ljubavi prema domovini i slavenskoj zajednici“ (Zečević, 2000: 12-13).

¹² Milica Lukić (2009: 86) naglašava da ćirilometodska književnost druge polovice 19. stoljeća nema nikakve sličnosti sa srednjovjekovnom ćirilometodskom književnošću osim sličnosti u uporabi tema i motiva kao što su život i misija Svete Braće.

¹³ Divna Zečević ističe za uzor pučkoga pjesnika Jurja Kapića.

na likove iz grčke mitlogije, točnije na blizance Kastora i Poluksa, koji simboliziranju oličenje „bratske ljubavi i nerazdvojne povezanosti između dvojice ljudi“. Na taj način Preradović „Svetu Braću diže na pijedestal božanstava, i jako mu je stalo da slavenstvo cijelom svijetu obznani što mu znače Svete Braća“ (Lukić, 2009: 95). Uz najpoznatiju Preradovićevu pjesničku prigodnicu posvećenu Svetoj Braći, Milica Lukić (2009: 103) ističe također neke manje poznate pjesničke prigodnice: *U slavu slavjanskim apostolima Sv. Ćirilu i Metodu prigodom tisućnice obslužene 5. Srpnja* nepoznatoga autora, *U čast Sv. Braći Ćirilu i Metodu* Jovana Hranilovića, *Tisućljetna slava Sv. Ćirilu i Metodu. (Za porabu rimokatoličke crkve)* Mede Pucića, *Pjesma tisućgodišnjoj uspomeni dolazka Sv. Ćirila i Metoda u Velegrad* Ivana Trnskoga i dr.

Osim što je napisao pjesničku prigodnicu posvećenu Svetoj Braći, hrvatski književnik Ivan Trnski¹⁴ također je napisao epilij *Sveta priča o solunskoj braći slovjenskim apostolima Sv. Ćirilu i Metodu*. Epilij o Svetoj Braći također je s Preradovićevim *Slovjenskim Dioskurima* uvršten i objavljen u albumu *Tisućnica slovjenkih apostolah Sv. Ćirila i Metoda* Franje Račkoga 1863. godine (Lukić, 2009: 91; usp. Bratulić, 2010: 123). Istaknut je epilij „stihovana priča (spjev) spjevana u desetercu i sastavljena od pet dijelova kroz koje se razlaže kronologija života i misije Sv. Braće Konstantina Ćirila i Metoda“, odnosno „apologija staroslavenskoga liturgijskoga jezika“ (Lukić, 2009: 93).

Retoričkim književnim žanrovima kao što su propovijed i govor pripadaju tekstovi: *Propovied prigodom tisućnice slavjanskih apostolah Sv. Ćirila i Metoda obslužene u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj* kanonika Josipa Marića, potom *Govor u slavu slavenskih apostola Sv. Ćirila i Metoda* Milka Cepelića te *Govor u slavu Sv. slavenskih apostola Ćirila i Metoda* Antuna Kržana. Kanonik Josip Marić u svojoj propovijedi o Svetoj Braći ističe njihovu evangelizatorsku ulogu govoreći o iskonskom praznovjerju Slavena, o životu Svete Braće i njihovu odlasku u moravsku misiju i putovanju u Rim te o liturgijskom jeziku kao o zajedničkome književnom jeziku svih Slavena (Lukić, 2009: 110). S druge strane, u Cepelićevu govoru o Svetoj Braći istaknuto je Ćirilovo povlačenje u osamu izazvano pojavom Focija, koji je „termin indikator jednoga od temeljnih motiva, nezaobilaznih u ćirilometodskim tekstovima, crkvenoga jedinstva između katoličkih i pravoslavnih Slavena koji su podijeljeni pod utjecajem jednoga Grka“ (Lukić, 2009: 111).

¹⁴ Divna Zečević (1986) smatrala je da autor *Svete priče* nije bio književnik Ivan Trnski, već svećenik Janko Tombor, no navedenu je tvrdnju opovrgnula Milica Lukić (2009: 92) ističući da „Zečević nije znala za pismo Franje Račkoga upućeno Petru Preradoviću 11. lipnja 1862. u svezi s Preradovićevom pjesmom *Slovjenski Dioskuri*“, koje je „objelodanjeno u 17. broju *Vienca* iz 1894. godine i razrješuje dilemu o autorstvu *Svete priče*“.

Nabožne misli na dan Sv. Cirilla i Methoda molitva je u koju je napisao „otac hrvatske *Cyrrillomethodiane*“ Franjo Rački. Molitva je određena za „jedinstvo katoličkih i pravoslavnih naroda“ koje je obilježeno „jedinstvenim crkvenoslavenskim jezikom u liturgiji“ (Lukić, 2009: 113). Biskup Strossmayer, dajući upute za obilježavanje tisućnice smrti Sv. Metoda u okružnici iz 1885. godine, apelira na molitve u čast Svetoj Braći iz „knjige *Bog s' čovikom na zemlji biskupa Ivana Antunovića*“, a molitve biskupa Ivana Antunovića bile su „izvor temeljnih podataka o životu i djelovanju Sv. Apostola“ (Lukić, 2009: 116). Molitva biskupa Antunovića povezuje Svetu Braću sa Sv. Jeronimom u smislu očuvanja glagoljaške tradicije, tj. opstanka staroslavenske liturgije na hrvatskom kulturnom prostoru u 13. stoljeću (Lukić, 2009: 116; usp. Katičić, 1994: 68-69).

Osim što je u 19. stoljeću kult Svete Braće bio izražen u književnom diskursu, također je bio izražen u znanstvenom diskursu. U istraživanju svoje slavenske odnosno hrvatske kulturne povijesti sudjeluju mnogi hrvatski filolozi i historiografi poput Ivana Krstitelja Tkalčića, Franje Račkoga, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Vatroslava Jagića, Matije Mesića i Josipa Riegera. Ivan Krstitelj Tkalčić napisao je knjigu *Na uspomenu tisuć-godišnjice sv. Cyrilla i Methoda*, koja je izašla 1863. godine – u vrijeme obilježavanja tisućnice velikomoravske misije. Josip Bratulić (2010: 123) tvrdi da je navedena Tkalčićeva knjiga „mnogo snažnije s našom kulturnom poviješću povezana“. Najznačajnija je knjiga Franje Račkoga *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenjskih apostolov* sastojeći se od dvaju dijela – prvi je dio izašao 1857., a drugi dio 1859. godine. Druga knjiga Franje Račkoga *Pismo slovjensko* izašla je 1861. godine, a 1863. godine izašla je „knjiga-spomenica *Tisućnica slovjenjskih apostolah sv. Cirila i Metoda* s predgovorom Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, pjesmama I(vana) T(rnskoga) i P(etra) P(reradovića), i znanstvenim prilogima Franje Račkoga, Vatroslava Jagića i Matije Mesića“ (Bratulić, 2010: 123). Godine 1854. Matija Mesić objavio je raspravu *Život sv. Cirilla i Methoda*, a u okviru obilježavanja tisućnice Metodove smrti 1885. godine izašla je knjiga Josipa Riegera *Žiće svetoga Metoda, apoštola slavenskih naroda i arcibiskupa panonsko-moravskoga*¹⁵.

Dakle, kult Svete Braće u 19. stoljeću doživio je veliki uzlet jer je u izobilju korišten kao tema i motiv u svim književnim žanrovima hrvatske ćirilometodske književnosti – u pjesničkim prigodnicama, epiliju, okružnicama, javnim pismima, govorima, propovijedima, molitvama i putopisima (Lukić, 2009: 87). U sljedećem je stoljeću kult Svete Braće, odnosno život i djelo

¹⁵ Navedena je knjiga formirana prema sličnoj češkoj knjizi imajući dva zasebna poglavlja: *Lav XIII. i slavenstvo te J. J. Strossmayer* (Bratulić, 2010: 123).

Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda također korišten kao književna tema i motiv u pojedinim književnim žanrovima te u glazbenim žanrovima, ali ne tako obilno kao što je to bio slučaj s kultom Svete Braće u 19. stoljeću.

3.3. Kult Svete Braće u 20. stoljeću

U hrvatskoj književnosti 20. stoljeća uočena su književna djela u kojima prevladavaju moralno-odgojna nota, idealizam te kršćanska tendencija, a kojima je cilj povezati književnost s katoličkom moralkom (Nemec, 1998: 207). Takva su književna djela pisana za širi čitateljski krug, odnosno za puk te su potjecala iz pera književnika katoličkoga književnoga kruga te je najznačajniji predstavnik katoličkoga književnog kruga bio Velimir Deželić mlađi¹⁶ (sin) (Nemec, 1998: 208; usp. Jelčić, 1997: 248-249). Budući da u svojim književnim djelima promiče ideal harmoničnoga, ćudorednog života na kršćanskoj etičkoj osnovi, Deželić mlađi piše romane o kršćanskim svecima „u tradiciji europske romansirane hagiografije“ (Bratulić, 2010: 126). Roman *Sofiju odabra*¹⁷ iz 1927. godine jest roman o životu i djelu Svete Braće, točnije o životu i djelu Sv. Konstantina-Ćirila. Oslanjajući se na povijesnu građu, ali i na srednjovjekovne legende, predaje i kronike, Deželićev je roman „poučni tekst s naglašeno sakralnom podlogom“ (Nemec, 1998: 208). Naslov romana označava proročanstvo koje je Konstantin-Ćiril primio u snu te je cijeli njegov život bio ostvarenje toga sna – odabir Sofije (Božje Mudrosti) i zatim hod njezinim tragom. Lik Konstantina-Ćirila oslikan je precizno na temelju raspoložive građe, a biografski je materijal u funkciji održavanja kulta čovjeka djelujući u skladu s utvrđenim obrascima svetačkoga ponašanja (Nemec, 1998: 208). Naracija je romana vrlo jednostavna te Nemec zaključuje da se, prema svim navedenim obilježjima Deželićeva romana, roman *Sofiju odabra* udaljava od tradicije povijesnoga romana. Također, surađujući s hrvatskim skladateljem Božidarom Širolom, Velimir Deželić mlađi napisao je tekst o Svetoj Braći za oratorij 1926. godine – *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija*,

¹⁶ Velimir Deželić mlađi (Beč, 28. V. 1888. – Zagreb, 10. III. 1976.) – pripovjedač. Sin književnika, leksikografa i bibliotekara Velimira Deželića starijega. Surađivao je u katoličkim publikacijama *Luč* i *Hrvatstvo*. Bio je ravnateljem *Društva sv. Jeronima* (1909. – 1923.) i pokretač *Popularne naučne knjižnice Društva sv. Jeronima*. Uređivao je časopise *Krijes*, *Riječke novine* i *Mladost*. Napisao je niz studija o vjerskim, socijalnim, kulturnim i etnografskim temama te je napisao niz romana prožetih religijskim i moralističkim tonom. Poistovjećivao je književnu djelatnost s prosvjetnom djelatnošću te mu je cilj bio predstaviti širokomu puku zanimljivu i nepretencioznu priču kojom će zadobiti veći broj čitatelja i posredovati tradicionalne domoljubne i kršćanske vrijednosti. Njegova su najznačajnija književna djela: *Sofiju odabra* (1927.), *Sedam puta udarani* (1928.), *Feminist* (1930.), *Sitna sreća* (1938.), *Mladi gospodin* (1940.), *Divlji oganj* (1943.) te *Nad morem* (1944.) (Nemec i dr., 2000: 171-172).

¹⁷ Navedeni je roman preveden na slovenski jezik te je izišao pod naslovom *Kragulj* 1933. godine (Bratulić, 2010: 126).

apostola slavenskih (Bratulić, 2010: 126) čiji će se filološki podtekst istražiti u sljedećim dvama poglavljima.

3.4. Kult Svete Braće u 21. stoljeću

Kada je riječ o kultu Svete Braće u hrvatskoj filologiji 21. stoljeća odnosno u vremenu postmodernizma, 2009. godine objelodanjena je knjiga (roman) književnice Jasne Horvat *Az* u čijem je središtu interesa, osim života i djela Svete Braće – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda, također proces oblikovanja glagoljičnoga pisma. Hrvojka Mihanović-Salopek (2009: 225) definira navedeni roman kao povijesni roman zbog „autentičnog ocrtavanja životopisa sv. Ćirila i Metoda i sveukupnog povijesnog razdoblja iz druge polovice IX. stoljeća“. Kao i u romanu *Sofiju odabra* Velimira Deželića mlađeg, u romanu *Az* Jasne Horvat prezentiran je lik Sv. Konstantina-Ćirila u njegovoj osobitosti, posvećenosti svijetu znanosti i duhovnosti te u njegovu zanosu pri oblikovanju glagoljičnoga pisma, ali u trenutcima karakterističnima za uobičajen ljudski život. Ono što navedeni roman Jasne Horvat čini posebnim štivom jest njegova kompozicija. Roman je podijeljen u pet dijelova, koji su, iako različite priče, ipak međusobno povezane priče. To su priče koje „svaka kroz prizmu svojega lica-pripovjedača obrađuju životnu putanju sv. Ćirila i Metoda“ (Mihanović-Salopek, 2009: 228).

Prva priča o životu i djelu Sv. Konstantina-Ćirila iznosi se kroz lik Konstantinova brata, Sv. Metoda prateći ga kroz njegovo odrastanje, sazrijevanje i zajedničke misije. Sv. Metod razlikuje se karakterno u romanu od Sv. Ćirila; Metod je realist za razliku od zanesenoga Ćirila. Metoda karakterizira „odanost svojem svećeničkom poslanju, ali on polazi u svojem rezoniranju od okolnosti životnog realiteta, teži oštromnom, racionalnom promatranju stvarnosti i ima snažniji dar povezivanja realnih činjenica zbilje s izvršavanjem svojih misionarskih ciljeva“ (Mihanović-Salopek, 2009: 229).

Druga priča odnosi se na lik carice Teodore i njezin životni put. Teodorina priča o Konstantinu-Ćirilu, suprugu Teofilu te kćerima te o dvojici sinova – ondašnjem aktualnom bizantskom caru Mihajlu III. i ranije preminulom sinu prvijencu Konstantinu obiluje u mnogim sjećanjima i emocijama. Zato je u Teodorinoj priči zastupljen „diskurs memoarske retrospektive, ali i unutarnjeg doživljenog govora kroz koji upoznajemo njezine unutarnje dileme o vraćanju svojega položaja, o spašavanju prognanih kćeri i posrnula sina“ (Mihanović-Salopek, 2009: 229). Teodora doživljava Konstantina-Ćirila kao svojega preminulog sina Konstantina, a također ga doživljava erotično zbog svoje neiživljene ženskosti.

Treću priču o likovima Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda prikazuje lik rimskoga znanstvenika Anastazija Knjižničara i mladoga kroničara đakona Ivana nadopunjujući povijesne podatke i fragmente Metodovih pisama te zaključujući da „društveni i crkveni položaji i životna ideološko-politička opredjeljenja samih kroničara u velikoj mjeri određuju viđenje i tumačenje Ćirilove misije, te zapravo svakog povijesnog doba“ (Mihanović-Salopek, 2009: 230).

Četvrta priča predstavlja „važnost i cjelokupnost ćirilometodske misije i glagoljičkog pisma na našem tlu, na kojem su postavljeni temelji specifičnom razvoju hrvatske kulture i književnosti kroz stoljeća“ (Mihanović-Salopek, 2009: 231) kroz likove kneza Mutimira i njegova sina Tomislava – budućega hrvatskoga kralja.

Nakon četiriju različitih, ali međusobno povezanih priča životom i djelom Svete Braće, Jasna Horvat temeljito razlaže „stručno geometrijsko-aritmetičko tumačenje konstrukcijskog oblika glagoljice sa simbolično-mističnim sagledavanjem višeznačnosti slova“ s namjerom „osmišljavanja i odgonetanja višestrukog značenja i namjene glagoljskog pisma, kao kôda u kojem se skrivaju pradavna mudroslovna učenja, određene više zakonitosti egzistencije i tajna bit naše kulture“ (Mihanović-Salopek, 2009: 231).

O brojevnoj, slovnoj i simboličkoj kodiranosti glagoljice s višečlanom strukturom Horvatičina romana *Az* problematizirala je i Andrijana Kos-Lajtman (2011: 145-163) ističući da brojevi tri, četiri i devet strukturiraju roman sadržeći svoju kršćansku simboliku. Tako u Horvatičinu romanu broj četiri simbolizira četiri evanđelja, broj tri simbolizira kršćanskoga trojedinoga Boga, tj. Sveto Trojstvo, a broj devet veže se u romanu uz koncept igre *Mlin* s „devet permutiranih kamenčića“ (Kos-Lajtman, 2011: 161) upućujući na stoljeće u kojem je Sv. Konstantin-Ćiril oblikovao glagoljično pismo. Kos-Lajtman (2011: 161) zaključuje da se u strukturi Horvatičina romana *Az* „važnost brojeva tri i devet prije svega uočava u strukturi prva tri poglavlja (s devet jedinica, desetica i stotica) dok roman u cjelini slijedi tetragonski koncept s dodatkom slovnijskog poglavlja“.

4. FILOLOŠKI ASPEKTI PROUČAVANJA ORATORIJA *ŽIVOTOPIS SVETE BRAĆE* VELIMIRA DEŽELIĆA MLAĐEG

Kako je već rečeno u prethodnom poglavlju rada, kult Svete Braće u hrvatskoj filologiji odnosno književnosti prisutan je još od srednjovjekovlja, kada su učenici Svete Braće dospjeli na hrvatsko tlo donijevši sa sobom ćirilometodsku baštinu, pa sve do suvremenosti iako od 16. stoljeća pa sve do 19. stoljeća vlada diskontinuitet kulta Svete Braće u hrvatskim književnim tekstovima zbog istočnoslavenizacije hrvatskih liturgijskih knjiga. No, u 19. stoljeću obilno se koriste teme i motivi života i djela Svete Braće (Lukić, 2009) u književnim tekstovima hrvatskih pisaca, upravo kao u oratoriju Velimira Deželića mlađeg. Iako je Deželićev oratorij *Životopis Svete Braće* odnosno *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih* pisan u 20. stoljeću, koji ne koristi više tako često teme i motive o životu i djelu Svete Braće, Deželićev oratorij mogao bi se, prema tipološkim odrednicama kao što su tema i motivi nekoga književnopovijesnog razdoblja, smatrati djelom ćirilometodske književnosti 19. stoljeća kao i njegov roman *Sofiju odabra*. Iako je Deželićev tekst po vrsti „veliko glazbeno djelo za zbor, soliste i orkestar napisano na dramski sadržaj (ob. crkveni) i namijenjeno za koncertne izvedbe¹⁸“ (Anić, 1991: 423) te pripada domeni glazbe, ipak se iz Deželićeva teksta može iščitati filološki podtekst na njegovoj makrorazini i mikrorazini.

4.1. Filološka analiza makrorazine teksta Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće*

Oratorij *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih*, Velimira Deželić mlađeg, sastoji se od četiriju dijelova (knjiga) odnosno poglavlja. Četiri poglavlja Deželićeva oratorija: *U Solunu gradu*, *U Carevu Gradu Bizantu*, *Kod Slavena* i *U vječnom Gradu* strukturirani su podpoglavljima čineći cjelinu. Prvo poglavlje Deželićeva oratorija *U Solunu gradu* sastoji se od šest podpoglavljja: *Dom svete braće*, *San djeteta Ćirila*, *Tuga za sokolom*, *Molitva Sv. Grigoriju*, *Car poziva Ćirila te Praštanje s domom*. Drugo poglavlje *U Carevu Gradu Bizantu* sastoji se od pet podpoglavljja: *Izbor carevićevih učitelja*, *Janis ikonoborac*, *Logotetova kći*, *Poslanici kneza Rastislava te Slavensko pismo*. Treće pak

¹⁸ Muzikološkim aspektom Deželićeva oratorija bavio se muzikolog Lovro Županović proučavajući oratorijski stil hrvatskoga skladatelja Božidara Širole koji je uglazbio Deželićev tekst o Svetoj Braći. Deželićev je oratorij „napisan za sole (2 basa, 4 tenora i 4 barotina), mješoviti zbor i štioća a cappella“ (Županović, 1985: 219). Naposljetku, Županović (1985: 220, 229) zaključuje da je oratorij *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih* pravi oratorij u Širolinu glazbenom, tj. oratorijskom opusu sa „slojem svetačke sadržajnosti“. Valja također istaknuti da je Deželićev oratorij izveo i zbor HRT-a u povodu sjećanja na hrvatskoga skladatelja Božidara Širolu i njegov skladateljski opus (<https://glazba.hrt.hr/204516/zbor-hrt-a-podsjetio-na-bastinu-u-opusu-bozidara-sirole-2>, stranica posjećena 1.10. 2019. u 15.10).

poglavlje Deželićeva oratorija *Kod Slavena* sadrži također, kao drugo poglavlje, pet podpoglavlja: *Badnjak*, *Božić*, *Krštenje*, *Trojezičnici* i *Vjerovanje*. Posljednje, četvrto poglavlje Deželićeva oratorija *U vječnomu Gradu* sadrži samo tri podpoglavlja: *Doček Svete Braće*, *Odobrenje slavenskoga jezika u bogoslužju* i *Smrt Svetoga Ćirila*. Sva četiri navedena poglavlja Deželićeva oratorija nalaze se između dijela *Pristupne molitve* i *Slavospjeva*.

Kako je već prije u samome naslovu Deželićeva oratorija istaknuto da je riječ o životu i uspomeni slavenskih apostola i prvoučitelja – Sv. Konstantina-Ćirila i Sv. Metoda te da hrvatski književnik Velimir Deželić mlađi pripada katoličkom književnom krugu zagovarajući kršćanske vrednote, može se konstatirati da navedeni oratorij pripada na makrorazini teksta hagiografiji¹⁹ kao književnomu žanru. Budući da hagiografija „obuhvaća prikaz biografskih podataka o svecu, te svjedočanstva o njegovim djelima i čudesima“ (Mihanović-Salopek, 2006: 27), Deželićev oratorij kao hagiografija predstavlja život Svete Braće, točnije život Sv. Konstantina-Ćirila od njegova rođenja u Solunu pa sve do njegove smrti u Rimu (Deželić, 1926). U oratoriju su obuhvaćeni podrijetlo i djetinjstvo Sv. Konstantina-Ćirila, odnosno njegov odlazak u Carigrad da bi učio s maloljetnim carem Mihajlom te ključni događaji njegova života²⁰ u kojima je iskazao svoje svetačke vrline: dobrotu, mudrost, pobožnost i požrtvornost za svetu kršćansku vjeru. Zato je Sv. Konstantin-Ćiril postao „općekršćanski uzor, odnosno uzvišeni primjer za nasljedovanje i štovanje“ (Mihanović-Salopek, 2006: 27). Tu činjenicu potvrđuje i Josip Bratulić tumačeći *Žitje Konstantinovo*: „sv. Ćiril od Boga je predodređen za slavenskog apostola; svaki događaj iz njegova života ima dubok simbolični smisao i ugrađuje se u cjelinu njegova životnoga puta“ (Bratulić, 1998: 16-17).

4.2. Filološka analiza mikrorazine teksta Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće*

S druge strane, Deželićev je oratorij, kao hagiografija na makrorazini teksta, strukturiran elementima svih triju književnih rodova – lirike, epike i drame²¹ odnosno poezije, proze i drame

¹⁹ Hagiografija potječe od grčkih riječi *hágios* koja u hrvatskom jeziku označava pridjev „svet“ te od *gráphein* koja u hrvatskom jeziku označava glagol „pisati“. Poneki književni kritičari smatraju da je hagiografija podžanr biografije zbog zastupljenosti određenih povijesnih izvora (Solar, 2011: 189).

²⁰ Ključnim događajima života Sv. Konstantina-Ćirila podrazumijevaju se san o Sofiji (Božjoj Mudrosti), polmika s Janisom ikonoborcem oko štovanja svetih slika, odlazak u samostan na Svetoj Gori, pronalazak svetih moći pape Klementa, sastavljanje slavenskoga pisma, dolazak među Slavene, tj. širenje kršćanske vjere Slavenima u Velikoj Moravskoj te polemika s trojezičnicima oko slavenskoga bogoslužja, odnosno papino odobrenje staroslavenskoga jezika u bogoslužju (Deželić, 1926).

²¹ Pavao Pavličić (1983: 36) ističe da je „osim dominantnoga rodovskog obilježja u djelu uvijek moguće uočiti i crte svojstvene drugim dvama rodovima“.

na mikrorazini teksta te su uočeni i sekundarni književni žanrovi poput molitve i hvalospjeva (himne).

4.2.1. Elementi lirike (poezije) u Deželićevu oratoriju *Životopis Svete Braće*

Iako je oratorij definiran kao glazbeno djelo napisano na dramski sadržaj, u pojedinim su sekvencama Deželićeva oratorija uočeni stihovi kao element lirike (poezije) da bi se naglasila neka osobita funkcija: pjevanje, recitiranje i sl. (Pavličić, 1985: 8). U oratoriju je vezanim stihom pisan *Slavospjev* u kojem je zastupljen osmerac, a kada je riječ o vrsti stiha, sastavljen je od dvaju distiha i jedne katrene te je upčena parna rima:

SLAVOSPJEV

*Vi krasne zvijezde doma svog
i cijelog roda slavenskog!*

*Vi ponijeste u tamni mrak
Božanstvenoga križa znak!
Množinu duša, sav naš kraj
razasja svete vjere sjaj.*

*Vrh roda bdijte slavenskog,
da ostane uz Boga svog! (Deželić, 1926: 23).*

Stihovi (pretežito osmerci uz deveterce i šesterce s povremenom rimom zastupljeni su i u trećem poglavlju Deželićeva oratorija *Kod Slavena* gdje je uočeno supostojanje stare (poganske) vjere (bajalice) i kršćanske vjere (koledari)²² u Slavena, odnosno gdje bajalice i koledari slave poganskoga boga Crnoboga²³ i kršćanskoga boga pjevajući:

BAJALICE: Prinesite Crnobogu

*krvne žrtve paljenice:
ovcu i dvije golubice,
rudu ovcu, bijele ptice.*

*Crnobog će večerati:
izjesti će slasno meso,*

²² Vitomir Belaj (1998: 120) tvrdi da se „stara pretkršćanska seljačka vjera u vjerničkoj životnoj praksi nije sukobljavala s kršćanskom nego je bila shvaćena kao njoj komplementarna“.

²³ Crnobog Troglav u praslavenskoj je mitologiji „vladar Bezdana, i suditelj svim onim dušama koje su za života bile u okrilju Krivde i Nepravde“ (Horvat, 2005: 76).

*ispiti će kupu vina,
pa se ne će naljutiti.*

Zapalite sveti badnjak. (Deželić, 1926: 15)

*KOLEDARI: Izašli smo na bregove
i čekamo jasno Sunce,
da nam rodi Zlatna Mati
malo čedo, mlada Boga,
Daj Bože, daj Bože!*

*Sadji, Bože, k nam na zemlju,
da se šećeš među pukom
sve od sela, pa do sela,
sve od kuće, pa do kuće.*

Daj Bože, daj Bože! (Deželić, 1926: 15).

U iskazima bajalica i koledara može se iščitati apelativna funkcija lirske pjesme²⁴ u kojima se, časteći poganskoga boga Crnoboga i kršćanskoga Boga, iznose naredbe da se prinesu žrtve paljenice Crnobogu i zapali sveti badnjak jer, ako to Slaveni ne učine, Crnobog će biti ljutit na njih i snaći će ih zlo (Deželić, 1926: 14) te htijenje da mali kršćanski Bog napokon dođe na svijet i bude sa svojim pukom. Što se tiče bajaličinih iskaza u stihu u kojem je istaknuto prinošenje žrtve, Radoslav Katičić (2017: 60) tvrdi da je *žrtva* „u svojem prvotnom i obrednom smislu nazavana po zazivima i pjevanju bez kojih žrtveni obred nekrštenih Slavena očito nije bio zamisliv“ te da je „sveti pjev bio neizdvojiva sastavnica žrtvenog obreda nekrštenih Slavena i njihovih indoeuropskih srodnika“. Dakle, može se zaključiti da je iskaz bajalica pisan u stihu da bi se istaknula funkcija pjevanja u oratoriju te je vjerojatno Deželić, strukturirajući svoj oratorij, imao na umu činjenicu o obredu žrtve u pretkršćanskoj starini koji je bio pjevnoga karaktera. O staroj (poganskoj) vjeri Slavena pripovijeda i Crnorizac Hrabar u staroslavenskom spisu *O pismenima* ističući da Slaveni „ne imahu pisma, nego crtama i urezima brojahu i gatahu, jer bijahu pogani“ (Bratulić, 1998: 161).

²⁴ Kada je riječ o apelativnoj funkciji lirske pjesme, Zoran Kravar tvrdi da je „tendencija lirske pjesme da se služi neizjavnim, „performativnim“ rečenicama (pitanjima, uzvicima, zahtjevima, optativnim konstrukcijama) ide među njezina trajna obilježja“ (Kravar, 1998: 402).

Stihovima su u Deželićevu oratoriju istaknuti također molitve i hvalospjevi (himne). Ćirilova je *Molitva sv. Grigoriju* napisana u slobodnom stihu²⁵:

MOLITVA SV. GRIGORIJU

ĆIRIL: O Grigorije!

*Tijelom čovječe,
a dušom andjele!
Ti tijelom čovjek si,
andjeo pojavom;*

*Usta bo Tvoja Gospoda slave, ko da si Serafin,
Um tvoj prosvjetljuje Hristom vjeru, ko da si Herubin.*

*Budi mi učitelj,
Budi prosvjetitelj!
Vjerom i ljubavlju
Tvoj sam Grigorije.*

Primi me. (Deželić, 1926: 6).

U Ćirilovoj *Molitvi Sv. Grigoriju* iščitava se apelativna funkcija molitve koja se pjeva, odnosno Ćirilova molba Sv. Grguru Nazijanskomu da bude njegovim učiteljem i prosvjetiteljem, ali i ekspresivna funkcija²⁶ molitve, odnosno Ćirilovo subjektivno viđenje odnosno doživljaj sveca Grgura Nazijanskoga kao Božjega anđela, tj. glasnika kršćanske vjere.

Također je slobodnim stihom pisan hvalospjev (himna) Bogorodici u kojem se iščitavaju i apelativna i ekspresivna funkcija:

*VJERNICI: Bogorodice, vojvotkinjo, pobjednice,
oda zla si nas izbavila, hvala ti!
I unapred nepobjediva, moguća,
od svake nas bijede oslobodi.*

*Da Ti pojemo radosni,
raduj se, nevjesto nebeska. (Deželić, 1926: 10).*

²⁵ Termin *slobodni stih* podrazumijeva stihove „redovno različite dužine, pravih rima nema ili se pojavljuju tek povremeno“ (Solar, 1994: 117-118).

²⁶ Kada je riječ o ekspresivnoj funkciji (lirske pjesme), Kravar ističe da je „izražajnost lirike specifična uglavnom po tome što eksploatira poseban tip subjektivnosti“ te da je „misija lirike prije u formuliranju i u konzerviranju subjektivnih stanja koja se na sličan način, izazvana istovrsnim stimulima, uspostavljaju u duševnom životu mnogih individua“ (Kravar, 1998: 394).

Apelativna funkcija u himni Bogorodici realizira se molbom vjernika da ih štiti od svake bijede i zla, tj. od onoga što ne dolazi od Boga – ikonoboraca nakon Janisova oskvrnuća Bogorodičine ikone te Konstantinove polemike s Janisom ikonoborcem oko štovanja svetih slika u kojoj je Sv. Konstantin-Ćiril nadmudrio Janisa ikonoborca (Deželić, 1926: 9-10). Ekspresivna je funkcija u himni Bogorodici izražena subjektivnim doživljajima vjernika o Bogorodici smatrajući ju pobjednicom i zaštitnicom od svih zala.

4.2.2. Elementi epike (proze) u Deželićevu oratoriju *Životopis Svete Braće*

Kada je riječ o elementima epike, tj. proze u Deželićevu oratoriju, uočeni su elementi: pripovijedanje, pouzdani pripovjedač, mjesto i vrijeme radnje, fabula, opis, komentar, dijalog²⁷, likovi i njihova karakterizacija (Flaker, 1998: 335-337; usp. Peleš, 1999: 59-119; Solar, 1994: 202-205). Prema mišljenju Gaje Peleša (1999: 106) književni termin *pripovijedanje* obuhvaća dva termina, a to su: *kazivanje* o događajima u nekom književnom tekstu te *prikazivanje* samih događaja u nekom književnom tekstu. U Deželićevu oratoriju, odnosno na početku svakoga poglavlja Deželićeva oratorija o Svetoj Braći, prologom se kazuju događaji koji će se prikazati u određenom poglavlju ili podpoglavlju, primjerice u prologu trećega poglavlja *Kod Slavena* pripovijeda o slavenskom odricanju stare (poganske) vjere te prihvatanju kršćanske vjere, odnosno dolaska Svete Braće među Slavene u Veliku Moravsku da bi propovijedali kršćansku vjeru:

Slaveni se u ono vrijeme odvratili od poganstva i običaja i vjerovanja svojih starodavnih, a bijahu željni vjere prave, jer vjerovjesnici dolazeći sa sjevera, zapada i juga ne donášahu Krista i slave Božje, već tražahu korist svoju vlastitu. Bijahu to, kako svjedoči sv. Bonifacije, ljudi bez obrazovanosti, znanja, jedva uki štiti i pisati, mnogi od njih nezaredjeni ipak vršahu službe crkvene i učahu nauke suprotne vjeri pravoj. Ovi vjerovjesnici, željni vlasti, zastrašivahu narod djavolima i strahovima svakojakim. – Starci i žene slavenske ožalošćeni i bespomoćni prekoravahu puk, što se odrekao starine i ostao prazna srca. Ali srca Slavena ne bijahu prazna, već puna čežnje za spasenjem i gladi za Bogom. – I Bog vidjevši srca njihova posla Slavenima svjetlo s Istoka i dade im svetu braću Ćirila i Metodija, da jezikom slavenskim reknu: „Ne bojte se, jer gle javljamo vam veliku radost. U gradu Davidovu rodio se Krist, Spasitelj sviju naroda“. (Deželić, 1926: 14).

Dakle, u navedenom se prologu trećega poglavlja Deželićeva oratorija ne pripovijeda „izravnim sudjelovanjem likova, tehnikama dijaloga i monologa“ (Peleš, 1999: 106), nego se izvještavaju

²⁷ Pripovjedne tehnike kao što su opis, komentar i dijalog smatraju se sintaktičkim substrukturama (Peleš, 1999).

(kazuju) čitatelju/slušatelju događaji koji će se prikazivati pripovjednim tehnikama poput dijaloga ili monologa. Primjerice, dijalogom između Svete Braće i Slavena prikazuje se krštenje u trećem poglavlju Deželićeva oratorija:

ĆIRIL I METODIJE: Vjerujete li, o Slaveni, u Boga Oca svemogućega? Stvoritelja neba i zemlje?

SLAVENI: Vjerujemo.

ĆIRIL I METODIJE: Vjerujete li, o Slaveni, u Isusa Hrista, sina Božjega?

SLAVENI: Vjerujemo, vjerujemo.

ĆIRIL I METODIJE: Vjerujete li, o Slaveni, u Duha Svetoga, Sveto Trojstvo, jednoga Boga?

SLAVENI: Vjerujemo, vjerujemo, vjerujemo.

ĆIRIL I METODIJE: Vjerujete li, o Slaveni, u Crkvu jednu, općenitu, apostolsku, Hristovu?

SLAVENI: Vjerujemo, vjerujemo, vjerujemo.

ĆIRIL I METODIJE: Udjite dakle, o Slaveni, u vodu krštenja i ulazeći molite molitvu Gospodnju: Otče naš, iže jesi na nebesih!

SLAVENI: Otče naš, iže jesi na nebesih, sveti se ime Tvoje; pridi cesarstvo Tvoje; budi volja Tvoja, jako na nebesi na zemlji. Hleb naš vse d'ni dažd nam denes i otpusti nam dlgi naši jakože i mi otpuštajem dlžnikom našim. I ne v'vedi nas v napast n' izbavi nas ot neprijazni. Amen.

ĆIRIL I METODIJE: Slovene, rabi Božie! Krstajem vi v ime Otca i Sina i Duha Svetago, ninje i prisno i v vse veki vekov, amen. (Deželić, 1926: 17-18).

Pouzdaní pripovjedač onaj je pripovjedač koji „zauzima nepristrano stajalište prema likovima i zbivanjima koje opisuje“ (Solar, 1994: 56) te će „nastojati da se njegova ličnost uopće ne zapazi“ (Flaker, 1998: 347). U Deželićevu je oratoriju pouzdani pripovjedač Crnorizac Hrabar, koji je u slavenskoj (hrvatskoj) filologiji zapravo nepoznat autor²⁸ staroslavenskoga spisa, tj. traktata *O pismenima* koji se krije iza pseudonima *Crnorizac Hrabar*. Stjepan Damjanović (2012: 166) ističe da prvi dio pseudonima označava monaha odnosno redovnika koji se odijeva u crnu rizu (haljinu), dok je za drugi dio pseudonima teže odgonetnuti njegovo značenje. Deželić uvodi u oratorij lik Crnorisca Hrabra kao pouzdanoga pripovjedača da bi uputio kroz njegov lik na činjenicu da je njegov oratorij temeljen na povijesnim izvorima koji proučavaju život i djelovanje Svete Braće, a u filologiji je poznato da je Crnorizac Hrabar upoznat s djelovanjem Svete Braće u smislu Ćirilova osmišljavanja i oblikovanja glagoljičnoga pisma o

²⁸ U slavističkoj znanosti pretpostavljalo se da je postojalo nekoliko autora traktata od kojih se najčešće spominje kao autor bugarski car Simeon uz Klimenta Ohridskoga, Nauma, Joana Egzarha pa čak i Konstantina-Ćirila (Damjanović, 2012: 169).

kojem pripovijeda u staroslavenskom spisu (traktatu) *O pismenima* (Damjanović, 2012: 165-172). Kako je već rečeno, u Deželićevu je oratoriju pouzdani pripovjedač Crnorizac Hrabar, monah o kojemu se, prije prikazivanja života Svete Braće, doznaje da čita i pripovijeda o životu Svete Braće svojoj subraći redovnicima (monasima):

U samoći manastira sabrali se pobožni oci crnih riza bijele duše. Najstariji monah, sijedi Crnorizac Hrabar, štije i priča spomen i život solunske braće, svetoga Ćirila i Metodija. I riječi štioća postaju žive, pobožni ih oci slušaju ušima i gledaju očima. (Deželić, 1926: 3).

Budući da Crnorizac Hrabar kao lik čita i pripovijeda o životu Svete Braće, točnije o životu Sv. Konstantina-Ćirila u Deželićevu oratoriju, on je prema Peleševu mišljenju, heterodijegetski pripovjedač, tj. „pripovjedač koji priča o nečemu u čemu sam ne sudjeluje“, odnosno „on je izvan priče i kazuje o događajima u kojima on nije lik“ (Peleš, 1999: 77). Navedenu Peleševu tezu pojedini navodi iz oratorija:

CRNORIZAC HRABAR: U Solunu gradu bje neki muž, blagorodan i bogat, imenom Lav. A bje blagovjeran pazeći revno sve zakone Božje, kao što nekada Job. I živeći sa ženom svojom rodi sedmero djece; i jedno od njih bje sin Metodije, najmladje dijete bijaše Konstantin, nazvan Ćiril. (Deželić, 1926: 4)

CRNORIZAC HRABAR: U sedmoj godini usni Ćiril i vidje san, kao da poglavica sabra sve djevice grada i reče mu: - Izaberi od njih koju hoćeš za ženu i vrsnicu sebi na pomoć. (Deželić, 1926: 4)

CRNORIZAC HRABAR: Počinuo je Ćiril, ne živi više medju nama. Predao je duh svoj Gospodu. (Deželić, 1926: 23).

Iako je Crnorizac Hrabar istaknut u Deželićevu oratoriju kao lik pripovjedača i čitača, on nije lik u priči o životu Svete Braće, nego je izvan priče koju pripovijeda svojoj subraći redovnicima.

O vremenu radnje Deželićeva oratorija doznaje se na samom početku navodom: *Radnja se ovoga oratorija zbiva u IX. vijeku.* (Deželić, 1926: 2). Mjesto radnje u Deželićevu oratoriju mijenja se iz poglavlja u poglavlje. U prvom poglavlju radnja je smještena u Solunu – rodnome gradu Svete Braće (Deželić, 1926: 4), potom je u drugom poglavlju radnja smještena u Carigradu – glavnome gradu Bizantskoga Carstva (Deželić, 1926: 7). U trećem je poglavlju radnja smještena u Velikoj Moravskoj – kod Slavena (Deželić, 1926: 14), dok je u četvrtom poglavlju Deželićeva oratorija radnja smještena u gradu Rimu (Deželić, 1926: 20).

Fabula se u teoriji književnosti najčešće definira kao „slijed događaja kakav nalazimo u nekom pripovjednom tekstu, drami, filmu i sl.“ (Peleš, 1999: 83) te je usko povezana s mjestom i

vremenom radnje jer „vrijeme i prostor bivaju kao konstitutivni elementi pripovjednog teksta posebno značajni za konstrukciju fabule; radnja se ne može pokrenuti, a da nije smještena u vrijeme i prostor“ (Peleš, 1999: 93). U Deželićevu je oratoriju uočena linearna fabula u kojoj je zastupljen jedan događajni slijed bez paralelnih događajnih sljedova. U linearnoj su fabuli oratorija svi događaji vezani uz glavni lik – Sv. Konstantina-Ćirila. Čitajući oratorij, doznaje se cijela životna linija sveca – Ćirilovo rođenje i djetinjstvo u Solunu (Deželić, 1926: 4-7), njegova mladost i boravak na dvoru bizantskoga carevića Mihajla u Carigradu, polemika s Janisom ikonoborcem, kreiranje slavenskoga pisma (Deželić, 1926: 7-14), odlazak u velikomoravsku misiju k Slavenima, polemika s trojezičnicima (Deželić, 1926: 14-20), odlazak u Rim radi odobrenja slavenskoga bogoslužja te Ćirilova smrt u Rimu (Deželić, 1926: 20-23).

Pripovjedne tehnike – opis, komentar i dijalog također su sastavnim elementima epike (proze) u Deželićevu oratoriju. Opis je definiran kao pripovjedna tehnika koja „predstavlja prostor, vrijeme, sudionike, situacije i stanja; opisom se smještava radnja u svoje okruženje i određuju njezini sudionici“ (Peleš, 1999: 101). Opis je uočen u prologu prvoga, prvoga, drugoga i četvrtoga poglavlja Deželićeva oratorija – *U Solunu gradu, U Carevu Gradu Bizantu, Kod Slavena te U vječnomu Gradu*:

U devetom vijeku iza porođenja Gospodnjega svi Solunjani govorahu čisto slavenski. Solun bijaše slavenski grad. I iz toga grada izadjoše Slavenima prvi nastavnici njihovi, utemeljitelji domaće knjige i vjerovjesnici i svetitelji: sveta braća Ćirila i Metodije. Ćiril, mladji brat, tijelom slab i bolan, nježan i čutljiv, bijaše muž slova i riječi, mislilac i filozof. Metodije, monah, bijaše čovjek djela i čina. A oba brata bijahu jedno, kao misao i čin. [...] (Deželić, 1926: 4)

Bizant nazvaše Carevim Gradom, jer car bijaše u ono vrijeme država. Zasebna služba bje određena, kako se časti car. Oko njega se skupiše svi državnici i velikodostojnici, svi mogućnici i naučenjaci. Carev Grad bijaše središte sviju nauka i vještina kršćanskih i poganskih, sviju umjetnosti i raskoši, svega bogatstva i neobuzdanosti, velike svetosti i hereza. – I u taj Carev Grad dodje mladić Ćiril. A pozvan bje na sam dvor, da uči s carevićem. [...] (Deželić, 1926: 7-8)

Sвета braća Ćiril i Metodije gledajući u rimskom papi nasljednika prvoapostola Petra, podjoše u Rim, a apostolik presudi i odluči o bogoslužju slavenskom. A glava Crkve Hristove, Hadrijan, čuvši da dolaze slavenski apostoli u Rim s moćima svetoga Klimenta izidje im ususret sa svim građanima. Knjige njihove blagoslovi i položi na oltar i odobri slavenski jezik u službi Božjoj i liturgijskoj. I tom zgodom posveti papa Hadrijan dva brata za biskupe. (Deželić, 1926: 20).

U navodima su opisani vrijeme i mjesto radnje, dakle riječ je o 9. stoljeću te trima gradovima – Solunu, Carigradu i Rimu. Potom su opisani i glavni likovi – Sv. Ćiril i Sv. Metod, koji su nositelji fabule (Flaker, 1998: 344) i element epike (proze). Opisom je uočena njihova identifikacija fizičkom i socijalnom karakterizacijom (Solar, 1994: 57; usp. Flaker, 1998: 346-347), koja je također element epike (proze). Unatoč pojedinim karakterizacijskim kontrastima, Ćiril i Metod u svojem su životu i djelovanju bili jedinstveni. Uz glavne likove pojavljuju se i sporedni likovi – carević Mihajlo i papa Hadrijan o kojima se doznaje da su predstavnici svjetovne i crkvene vlasti. U drugom i trećem navodu opisane su radnje odnosno situacije – dolazak Sv. Ćirila na carigradski dvor da bi učio s carevićem te odobrenje i posvećenje bogoslužja na slavenskom jeziku.

Komentar je „svako upletanje nekoga određenijeg stava“ te „uključuje interpretaciju, prosudbu i generalizaciju“ (Peleš, 1999: 104-105). Komentar je u Deželićevu oratoriju uočen u iskazu vjernika i zbora crnorizaca nakon polemike u vezi sa štovanjem svetih slika između Sv. Ćirila i Janisa ikonoborca u kojoj je Ćiril nadmudrio Janisa:

VJERNICI: Ohoha. Zastidje se starac i smete.

ZBOR CRNORIZACA: Htjede megdandžija Golijat osramotiti vojsku Boga živoga, a izadje preda nj mladjahni David. I osmjehnu se gorostas na mladića, ali David pobijedi Golijata. (Deželić, 1926: 10).

U tome smislu, vjernici su iznijeli svoju prosudbu, tj. kritiku upućenu Janisu ikonoborcu da se zastidio i smeo, odnosno pokorio pred mladim Ćirilom, a zbor crnorizaca iznio je svoju interpretaciju shvaćanja Ćirilove polemike kroz biblijski (starozavjetni) intertekst – borba Davida protiv Golijata u kojoj David pobjeđuje Golijata.

Dijalog je kao pripovjedna tehnika „razmjenjivanje govora dvaju ili više likova“ (Peleš, 1999: 108). Dijalog je uočen između logoteta i Ćirila kada logotet nudi Ćirilu svoju kćer za ženu, a Ćiril se zahvaljuje na ponudi:

LOGOTET: Gle, imam kćerku krasnu i bogatu, dobra roda i velika. Ako hoćeš, oženi se njome, uzmi je sebi za ženu, ja ti je dajem. Učinit ću te češ od cara primiti veliku čast i visoki čin. [...]

ĆIRIL: Zaista, Logotete, uzvišeni gospodaru, velik je ovo dar onome, koji traži i treba. Od svjetske časti, bogatstva i žene draži je meni život duhovni. Ostrić ću kosu, obući crnu rizu i primiti sveti red. Volio bih više svega provesti život svoj medju knjigama patrijarhe u crkvi svete Sofije. Učeći žudim služiti Gospodu Bogu. (Deželić, 1926: 11-12).

Kako je već navedeno, uz glavne likove – Ćirila i Metoda, zastupljeni su u Deželićevu oratoriju i sporedni likovi: Rastislav – knez Moravljana, logotet velikodostojnik, papa Hadrijan i Janis ikonoborac odlikujući se fizičkom, psihološkom, etičkom i govornom karakterizacijom. Lik Ćirila okarakteriziran je fizički, psihološki i jezično u navodima:

*DVORKINJE: Čist je i stidljiv, djevojci nalik,
očiju modrih i kose plave.
Koliko mu tijelo sazda od lijera
slavenska mati. [...]

Lijep je kad zbori. Riječ mu je munja,
misao svaka sunčana zraka.
Razum mu krasni namriješe predji
helenske krvi. (Deželić, 1926: 11)*

CRNORIZAC HRABAR: Uzrevši mladić Ćiril smutnju i zavist ljudsku i zlobu veliku i tminu zemaljsku zaplače suzama i ode od svijeta. I ne znadijahu za nj dugo vrijeme. (Deželić, 1926: 12)

ĆIRIL: Javio se Bog! Uslišana je molitva! Javio se Bog! Složih pismena i začeh pisati besjede evandjeoske: Iskoni be slovo i slovo be u Boga i Bog be slovo. Vsa tem biše i bez njego ničesože ne bist ježe bist; v tom život i život be svet človekom. I svet v tme se i tma jegu ne objet. Aleluja. (Deželić, 1926: 13).

Ćirilov je lik okarakteriziran svim tjelesnim i duševnim vrednotama – čistoćom, izgledom aristokrata (modre oči i plava kosa), razumom, pobožnošću i nježnošću te podrijetlom (slavenska mati i preci helenske krvi). Ćirilova je osjećajnost uočena kada je spoznao ljudsku zavist i zlo u liku Janisa ikonoborca te Ćirila odlikuje sposobnost usmenoga i pismenoga izražavanja na staroslavenskom jeziku.

Metodov je lik psihološki okarakteriziran odlikujući se mudrošću i hrabrošću u trenutku kada se suprotstavlja trojezičnicima glede bogoslužja na slavenskom jeziku:

METODIJE: Mislite li, zar, da Stvoritelj Bog presta stvarati i da je nemoćan ili zavidan da stvori? A ne znate li, da je rekao: - Pjevajte Gospodu pjesmu novu! Poj Gospodu sva zemlja! Hvalite Gospoda svi narodi, slavite ga sva plemena! (Deželić, 1926: 19).

Lik Janisa ikonoborca okarakteriziran je kao pakostan nasilnik i zato njegova djela nisu u skladu s pravilima morala. Janisovo se nasilje očituje kada probada Bogorodičine oči na ikoni, dok se

njegova zajedljivost očituje u komentaru koji se odnosi na Ćirilovo odbijanje logotetove kćeri te njegovo služenje Bogu:

CRNORIZAC HRABAR: I uzevši bodež probode Janis oči na slici blažene Djevice Marije. (Deželić, 1926: 9)

JANIS IKONOBORAC: Ženiti se ne će snujući, da se popne na stolicu patrijarhe od crkve svete Sofije. To je Ćirilova mudrost. To san o sjajnoj Sofiji. (Deželić, 1926: 12).

4.2.3. Elementi drame u tekstu Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće*

Ono što je izraženo u Deželićevu oratoriju kao element drame jest dramski sukob, odnosno izmjena dramskih situacija (Solar, 1994: 228) u kojima se suprotstavljaju stavovi likova. Dramski je sukob u Deželićevu oratoriju uočen u Ćirilovoj polemici s Janisom ikonoborcem u vezi sa štovanjem svetih slika te u Ćirilovoj i Metodovoj polemici s trojezičnicima glede bogoslužja na slavenskom jeziku. U objema polemikama Ćiril je nadmudrio Janisa ikonoborca i trojezičnike:

CRNORIZAC HRABAR: Da dokaže bludnju ikonoboraca i da protiv krivovjerja brani vjeru pravu, posla car filozofa Ćirila da se pre s ikonoborcem Janisom.

JANIS IKONOBORAC: Nije dostojno staru preti se s mladićem. Ne dosižeš podnožja moje katedre, Ćirile, još mlad i tijelom.

ĆIRIL: Od gliba zemaljskog tijelo je naše, a duh nam udahnu Bog. K Božanskom obrati pažnju, starče, a ne k zemaljskom.

JANISOVI PRISTALICE: Ne dosižeš podnožja katedre. Još mlad si tijelom.

JANIS IKONOBORAC: Nepodobno je starca goniti na vojnu i u jesen brati cvijeće.

ĆIRIL: U koje je doba života silniji duh od tijela? – reci mi, starče.

JANIS: U starosti je silniji duh od tijela, momčiću moj!

JANISOVI PRISTALICE: Brati cvijeće. Momčiću moj.

ĆIRIL: Pa kad je u starca silniji duh, a ovo je borba duhovna, tada ćeš biti pobjednik – ti. Zato ne kazuj priča o vojni i o branju cvijeća. Ja bo tijelom mlad niti zovem na vojnu, niti da beremo cijeće. [...] Časteći slike: svece i ugodnike Božje poštujemo, Gospodinu se Bogu i Spasitelju našem klanjamo, Bogorodicu, Majku, Djevicu, častimo. (Deželić, 1926: 9-10).

TROJEZIČNICI: Govorite, otkud vam vlast i kako smjedoste sačiniti pismena te pišete knjige jezikom, kojim ne zborahu ni apostoli, ni rimski pape, ni Grigorije bogoslov, ni Jeronim, ni sveti Augustin?

ĆIRIL I METODIJE: Ako trublja daje nejasan glas, tko će se spremati na vojnu? Ako nerazumljivu riječ rečete jezikom, kako će narodi razumjeti poziv? A Gospod reče: - Idite po svemu svijetu i propovijedajte evandjelje svakom stvorenju.

TROJEZIČNICI: Da je Bogu ugodan taj jezik, dao bi mu otprije i u početku pismena i knjige.

METODIJE: Mislite li, zar, da Stvoritelj Bog presta stvarati i da je nemoćan ili zavidan da stvori? A ne znate li da je rekao: - Pjevajte Gospodu pjesmu novu! Poj Gospodu sva zemlja! Hvalite Gospoda svi narodi, slavite ga sva plemena!

TROJEZIČNICI: Tri jezika znamo! U tri su jezika pisane svete knjige. U tri samo jezika stajaše natpis nad glavom raspeta Krista.

METODIJE: Taj natpis napisa Pilat, a vi ste Pilatnici, heretici, trojezičnici. Jao vama, što uzeste ključke od znanja i neba! Jao vama, jer ne ćete ući u kraljevstvo Božje!

TROJEZIČNICI: Krivovjerne su slavenske knjige! U Rim vam je poći, Ćirile! U Rim, Metodije! Pred rimskoga papu ponesite slavenske knjige! U Rimu opravdajte slavensku herezu.

ĆIRIL I METODIJE: Mi idemo u Rim! I Petar će suditi i Petar će reći: U Rimu je stijena, a vi ste pijesak i prašina, koju kovitla vjetar i nosi u oči i obraz svakom, koji ide otkrita lica. Naše su knjige otvorene, u njima je nauka Hristova. A slova su naših knjiga postala djelom, i djela svjedoče za nas. Za nas svjedoči slavenski narod i velika vjera Slavena. (Deželić, 1926: 18-19).

4.2.4. Sekundarni žanrovi u Deželićevu oratoriju *Životopis Svete Braće*

Uz elemente lirike, epike i drame odnosno poezije, proze i drame, u Deželićevu su oratoriju uočeni sekundarni žanrovi – molitva i hvalospjev (himna). Obilježja su molitve kao književnoga žanra: „1. onaj tko se moli, 2. onaj/ono kome se moli i 3. molitvoslovni sadržaj“ (Šundalić, 2005: 144). Deželićev oratorij obiluje mnogim molitvama, a dojmpljiva je Ćirilova molitva u kojoj se Ćiril moli Bogu za slavenski narod te u kojoj moli svojega brata Metoda da ne ostavlja Slavena i da nastavi svim Slavenima propovijedati kršćansku vjeru:

ĆIRIL: Gospode, Bože moj, koji svagda slušaš one, koji tvore volju Tvoju i boje se Tebe i vrše zapovijedi Tvoje, usliši molitvu moju posljednju. [...] Brani, Gospode, vjerno stado moje, kom si postavio mene pastirom i izbavi ga od bezbožne i poganske zlobe. Pogubi trojezičnu herezu, Gospode, i umnoži Crkvu pravu. Tvoj bo dar, što si nas nastojao poslati, da propovijedamo evandjelje Tvoga Hrista pucima slavenskim. Taj narod slavenski, koji si, Gospode, meni povjerio, taj narod slavenski predajem u ruke Tvoje, Gospode! Eto, brate Metodije, drugovi bijasmo na poslu zajedničkom i jednu brazdu teglismo. Ali ja padam sad u grob i skončavam dan svoj. A ti, brate, ljubiš veoma samostan na Svetoj Gori. Ali radi Gore ne puštaj djela započetog. Ne ostavljaj naših Slavena! Tako ti spasenja duše! (Deželić, 1926: 22).

Sv. Konstantin-Ćiril pošiljatelj je molitvene poruke kao čovjek-vjernik, primatelji su Ćirilove molitvene poruke Gospodin Bog i njegov brat, Sv. Metod, a sadržaj je molitve u obliku prošnje za Slavene.

Hvalospjev ili himna kao književni žanr označava „pjesmu posvećenu nekom ili nečemu što čovjek smatra vrijednim najvećeg poštovanja, divljenja ili obožavanja“ i „teži uzvišenom tonu koji se izražava i svečanim, polaganijim ritmom, a njen sklop motiva sastoji se uglavnom u nabravanju i potenciranju osobina onoga kome je himna posvećena“ (Solar, 1994: 183-184). U Deželićevu oratoriju, nakon papina odobrenja bogoslužja na slavenskom jeziku, crkveni zbor pjeva hvalospjev Bogu – Gospodaru neba i zemlje:

CRKVENI ZBOR:

Tebe, Bože, hvalimo, Tebe, Gospodaru, ispovijedamo.

Tebe, vječni Oče, sva zemlja poštuje.

Tebe, svi anđeli, Tebi nebesa i sve vlasti,

Tebi Herubini i Serafini bez prestanka uzvikuju:

Svet, svet, svet, Gospod Bog nad vojskama,

Puna su nebesa i zemlja veličanstva slave Tvoje! (Deželić, 1926: 22).

4.3. Korespondencija između Deželićeva oratorija *Životopis Svete Braće* i Deželićeva romana *Sofiju odabra*

Budući da je Deželićev oratorij *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih*, objelodanjen 1926. godine, a izveden 1927. godine u Frankfurtu na Maini, te Deželićev roman *Sofiju odabra* prezentiraju život i djelovanje Svete Braće, točnije život Sv. Konstantina-Ćirila od njegova rođenja i djetinjstva u Solunu pa sve do njegove smrti u Rimu, oba su Deželićeva djela hagiografija kao književni žanr te su Deželićev oratorij i roman pisani o tisuću stotoj godišnjici rođenja svetoga Ćirila, učitelja i apostola Slavena (Deželić, 1926: 1; 1927: 3). Deželićev je roman *Sofiju odabra* strukturiran u četiri poglavlja (knjige) kao i Deželićev oratorij: *U Solunu gradu*, *U Carevu Gradu*, *Kod Slavena* i *U vječnom Gradu* (Deželić, 1927: 5, 63, 127, 161). Deželić je također za strukturu svojega romana iskoristio sva podpoglavlja, tj. motive svih četiriju poglavlja iz svojega oratorija: *San (djeteta Ćirila)* (Deželić, 1927: 7-24), *Kraguj* odnosno *Tuga za sokolom* (Deželić, 1927: 24-51), *Molitvu sv. Grigorija* (Deželić, 1927: 56), *Ikonoborac* (Deželić, 1927: 73), *Kušnje* odnosno *Logotetova kći* (Deželić, 1927: 94), *Slova* odnosno *Slavensko pismo* (Deželić, 1927: 129), dakle od Ćirilova sna do Ćirilove smrti.

U Deželićevu romanu vrijeme i mjesto radnje identični su vremenu i mjestu radnje u Deželićevu oratoriju; na početku svakoga poglavlja i podpoglavlja u romanu navedene su godine u kojima se radnja romana zbiva. Primjerice, na početku je prvoga poglavlja Deželićeva romana *U Solunu* navedeno: *Godina Gospodnjih 827. do 842.* (Deželić, 1927: 5), na početku drugoga poglavlja *U Carevu Gradu* navedeno je *Godina Gospodnjih 843. do 862.* (Deželić, 1927: 63), u trećem je poglavlju navedeno: *Godina Gospodnjih 862. do 867.* (Deželić, 1927: 127), dok je na početku četvrtoga poglavlja Deželićeva romana navedeno: *Godina Gospodnjih 868. i 869.* (Deželić, 1927: 161). Dakle, u Deželićevu je romanu vrijeme radnje 9. stoljeće kao i u njegovu oratoriju. Mjesto radnje u romanu mijenja se iz poglavlja u poglavlje kao u oratoriju – gradovi Solun, Carigrad i Rim te Velika Moravska obilježavaju pojedine etape života Sv. Konstantina-Ćirila. Tako grad Solun obilježava Ćirilovo rođenje i djetinjstvo (Deželić, 1927: 61). Grad Carigrad predstavlja Ćirilovu mladost i sazrijevanje, odnosno početak ostvarenja Ćirilova sna o Sofiji kao Božjoj Mudrosti (Deželić, 1927: 63-126). Velika Moravska predstavlja Ćirilovu potpunu zrelost i ostvarenje njegova sna o Sofiji kao Božjoj mudrosti koja se u potpunosti realizira kroz oblikovanje glagoljičnoga pisma za Slavene i pokrštenje Slavena (Deželić, 1927: 127-160), a grad Rim završetak Ćirilova djelovanja i života (Deželić, 1927: 161-175). Stoga se iz navedenoga može zaključiti da je fabula u Deželićevu romanu linearna kao i u Deželićevu oratoriju te se odnosi na Ćirilov lik, odnosno na njegov životni tijek – od rođenja do smrti.

Deželićev roman sadrži i opis kao pripovjednu tehniku koji je vrlo značajan za Deželićev roman prikazujući likove, a ponajviše Ćirila u njegovoj nutrini kao i u Deželićevu oratoriju. Primjerice, u romanu je prikazana, odnosno opisana Ćirilova osjetljivost i uznemirenost kada je učio iz knjiga bogoslova Grgura Nazijanskoga: *Učeći iz knjiga Grigorija Nazijanskog naišao je mladi Konstantin-Ćiril na mnoge teško razumljive besjede i na veliki um i ne mogavši razumjeti dubinu uznemirivalo se njegovo srce.* (Deželić, 1927: 56). Osim navedenoga, u romanu je opisana Ćirilova mudrost te je zato u Carigradu prozvan *filozofom*: *Milo je znao, da u Carigradu počеше Konstantina-Ćirila radi razuma njegova i mudrosti nazivati časnim nazivom: filosof.* Kroz cijeli roman opisom se prikazuje Ćirilova pobožnost, a ona se najviše očituje u trenutku kada je Ćirilu Bog podario inspiraciju za oblikovanje slavenskoga pisma: *- Javio se Bog! Uslišane su molitve naše! Javio se Bog! Složih pismena i začeh slavenski pisati besjede evandjeoske: U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga i Bog bijaše Riječ.* (Deželić, 1927: 137).

Dijalog se, kao druga pripovjedna tehnika, provodi kroz cijeli Deželićev roman kao i u Deželićevu oratoriju - dijalog (polemika) između Konstantina-Ćirila i Janisa ikonoborca oko

štovanja svetih slika (Deželić, 1927: 89-90), dijalog između Konstantina-Ćirila i logoteta Teoktista u vezi s logotetovom (po)kćeri (Deželić, 1927: 103) te dijalog (polemika) između Konstantina-Ćirila i biskupa iz Pasaua (trojezičnika) o slavenskom jeziku u bogoslužju (Deželić, 1927: 146-147).

U cijelom se Deželićevu romanu, kao i u njegovu oratoriju pronalaze sekundarni književni žanrovi poput molitve i hvalospjeva. Dvije su najznačajnije Ćirilove molitve – molitva Sv. Grguru Nazijanskomu, koju je Ćiril sam napisao (Deželić, 1927: 56) te molitva za Slavene koju je izmolio Bogu prije svoje smrti zamolivši svojega brata Metoda da ne ostavlja Slavene te da nastavi Slavenima propovijedati kršćansku vjeru (Deželić, 1927: 174). Na kraju Deželićeva romana, budući da je papa Hadrijan II. odobrio slavenski jezik u bogoslužju, svećenici i puk izriču hvalospjev Bogu (Deželić, 1927: 170) onakav kakav je u Deželićevu oratoriju.

Dakle, iz svega navedenoga, može se zaključiti da je oratorij *Životopis Svete Braće* bio skica za pisanje romana *Sofiju odabra*, koji je opsegom veće djelo od oratorija te u kojem Deželić koristi iste filološke (povijesne) izvore kakvima se služio za pisanje oratorija, a o kojima će biti više riječi u sljedećem poglavlju rada.

5. IZVORI O ŽIVOTU I DJELU SVETE BRAĆE U ORATORIJU *ŽIVOTOPIS SVETE BRAĆE* VELIMIRA DEŽELIĆA MLAĐEG

5.1. Važniji izvori o životu i djelu Svete Braće

Izvori za proučavanje života i djela Svete Braće dijele se na staroslavenske izvore, latinske izvore i na grčke izvore (Damjanović, 2012: 31-37; usp. Grivec, 1985: 200-219). Staroslavenski izvori najopširniji su izvori koji izvješćuju o životu i djelu Svete Braće dijeleći se na *Panonska*

žitja²⁹ (*Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodovo*), *Prološka žitja*³⁰, *Pohvlane govore (Pohvala Sv. Ćirilu i Metodu* i *Pohvala Sv. Ćirilu)*, *Traktat Crnorisca Hrabra*³¹, *Azbučna molitva*³² te hrvatskoglagoljske službe Svetoj Braći (Damjanović, 2012: 31-33; usp. Grivec, 1985: 202-215). U latinske izvore o životu i djelu Svete Braće svrstavaju se *Italska legenda*³³, potom *Papinska pisma*³⁴, *Svjedočenja knjižničara Anastazija*³⁵, zatim *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*³⁶ te *Historia Salonitana*³⁷ (Damjanović, 2012: 34-36; usp. Grivec, 1985: 216-219). Od grčkih izvora izdvajaju se samo dva izvora, a to su *Opširno Klimentovo žitje* odnosno *Bugarska legenda* u kojem je riječ o Svetoj Braći, ali i o njihovim učenicima – Gorazdu, Klimentu, Naumu, Savi i Angelariju te *Kratko žitje Klimentovo* odnosno *Ohridska legenda*, koja se nadovezuje na *Bugarsku legendu* (Damjanović, 2012: 36-37; usp. Grivec, 1985: 215-216).

5.2. Izvori za proučavanje života i djela Svete Braće u Deželićevu oratoriju *Životopis Svete Braće*

5.2.1. *Pristupna molitva* u Deželićevu oratoriju

Kako je već prije navedeno u radu, Deželićev oratorij sastoji se od četiriju poglavlja (knjiga) u kojima se kazuje i prikazuje život Svete Braće, točnije život Sv. Konstantina-Ćirila od njegova rođenja pa sve do njegove smrti. Prije samoga kazivanja i prikazivanja života Svete Braće,

²⁹ *Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodovo* nazvani su *Panonskim žitjima* jer su pisani „panonskim narječjem“ (Grivec, 1985: 203).

³⁰ *Prološka žitja* označavaju kraće životopise svetaca te se kraći životopisi o Sv. Konstantinu-Ćirilu i o Sv. Metodu referiraju na *Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodovo* (Damjanović, 2012: 32; usp. Grivec, 1985: 210).

³¹ Navedeni je izvor „polemički spis o nastanku slavenskoga pisma“ (Damjanović, 2012: 33).

³² *Molitva* zapravo „dvanaesteračka pjesma koja je pomagala pamćenju staroslavenske azbuke“ te „prenosi ugođaj radosti u slavenskom puku što je dobio svoje pismo“ (Damjanović, 2012: 33).

³³ To je latinski izvor koji „opisuje našašće i prijenos Klementovih relikvija te život i pogreb Konstantina Ćirila“ (Damjanović, 2012: 34).

³⁴ To su pisma pape Hadrijana II., pape Ivana VIII. i pape Stjepana V. (Damjanović, 2012: 34; usp. Grivec, 1985: 217-218).

³⁵ Obilježavaju dva pisma. Prvo je pismo upućeno biskupu Gauderichu u kojem je 870. godine knjižničar Anastazije obavijestio biskupa da „prikuplja grčke izvore za život Svetoga Klementa“, a drugo je pismo *Predgovor spisima IV. Carigradskoga crkvenog sabora* u kojima Anastazije ustvrđuje da je „Konstantin Ćiril bio veliki Focijev prijatelj i dragi učenik, ali da se oštro suprotstavio Focijevu učenju o dvije duše u čovjeku“ (Damjanović, 2012: 35).

³⁶ Navedeni latinski izvor „izvještava o velikom uspjehu Ćirilova i Metodova rada za slavensku liturgiju u Panoniji i da je narod počeo zanemarivati latinsko bogoslužje pa su se zato njemački svećenici vratili u Salzburg“ (Grivec, 1985: 218).

³⁷ U izvoru splitski arhiđakon Toma prikazuje borbe oko staroslavenskoga bogoslužja koja se vodila u 10. i 11. stoljeću na hrvatskom tlu (Damjanović, 2012: 36).

odnosno života Sv. Konstantina-Ćirila, u Deželićevu se oratoriju izriče *Pristupna molitva*, koja je preuzeta iz *Žitja Konstantinova* (Bratulić, 1998: 27-28)³⁸:

1. PRISTUPNA MOLITVA

*ZBOR: Blagoslovi, Oče!*³⁹ – Bog milostivi i dobrohotni očekujući pokajanje čovjekovo i da se čovjek spase i u poznanje istine dodje, ne će smrti grešnikove, već pokajanje njegovo i život. – Iako je rod čovječji sklon zloći, ne ostavlja ga Gospod, da oslabi i otpane i dodje u napast i pogine, već u svako vrijeme tvori mnoge blagodati po patrijarkama najprije i ocima, i zatim po prorocima, a najzad po apostolima i mučenicima, muževima pravednim i po učiteljima izabравši ih za života ovoga vrlo nemirnoga.

Jer znade Gospod svoje i koji su Njegovi, kao što reče: - Ovce moje slušahu glas moj, i ja znam njih i imenom ih zovem i za mnom idu i ja ću im dati život vječni.

A dade Gospod i našem rodu učitelje, blažene oce naše, svetu braću Ćirila i Metodija, uzdigavši ih, da prosvijetle jezik naš. Život njihov svjedoči za njih; i mi čuvši krepost i odličja njihova prihvatimo bodrost, odbacimo lijenost svoju i ugledajmo se na njih, kako reče Apostol: - Ugledajte se na mene, kao i ja na Hrista. (Deželić, 1926: 3).

Jedina je razlika u *Pristupnoj molitvi* Deželićeva oratorija što se u pristupnu molitvu, preuzetu iz *Žitja Konstantinova*, uz Konstantina-Ćirila uvrštava se i njegov brat Metod te se taj podatak može smatrati Deželićevom književnom (pjesničkom) slobodom. Dio o Konstantinu-Ćirilu u *Žitju Konstantinovu* zapisan je ovim riječima:

To je učinio i u našem rodu, uzdigavši nam ovoga učitelja, koji je prosvijetlio naš narod, kome se bio pomračio um zbog slabosti, a još više zbog đavolje lukavosti te nije htio hodati u svjetlu Božjih zapovijedi.

Žitje njegovo izrečeno ukratko prikazuje kakav bijaše, da onaj tko hoće – ovo poslušavši – bude sličan njemu prihvativši drčanost, a odbacivši lijenost, kao što je rekao Apostol: Budite slični meni kao i ja Kristu. (Bratulić, 1998: 28).

5.2.2. U Solunu gradu – prvo poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija

Nakon *Pristupne molitve* u Deželićevu oratoriju slijedi prvo poglavlje (knjiga) *U Solunu gradu* koje obuhvaća rođenje i djetinjstvo Svete Braće, točnije rođenje i djetinjstvo Sv. Konstantina-

³⁸ U ovom se poglavlju za proučavanje izvora o životu i djelu Svete Braće u Deželićevu oratoriju koristi knjiga Josipa Bratulića *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela* iz 1998. godine zbog iscrpnih prijevoda svih srednjovjekovnih staroslavenskih i djelomice latinskih izvora u kojima je riječ o životu i djelu Svete Braće.

³⁹ Usklik *Blagoslovi, Oče!* definiran je kao „uobičajeni zaziv prije liturgijskog čitanja u monaškim bratstvima“ (Bratulić, 1998: 27).

Ćirila do njegova odlaska na carigradski dvor (Deželić, 1926: 4-7). Podpoglavlje *Dom svete braće* započinje riječima Crnorisca Hrabra:

CRNORIZAC HRABAR: U Solunu gradu bje neki muž, blagorodan i bogat, imenom Lav. A bje blagovjeran pazeći revno na sve zakone Božje, kao što nekada Job. I živeći sa ženom svojom rodi sedmero djece; i jedno od njih bje sin Metodije, najmladje dijete bijaše Konstantin, nazvan Ćiril. (Deželić, 1926: 4).

Devetnaestotoljetni izvor o životu i djelovanju Svete Braće hrvatskoga ćirilometodijanca Franje Račkoga, *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjetskih apoštolor* iz 1859. godine, u poglavlju *Konstantin i Method u neslovjetskom svijetu*, upućuje na rođenje i podrijetlo Svete Braće referirajući se na srednjovjekovno staroslavensko *Žitje Konstantinovo*:

U tom gradu, pod takovimi okolnostmi, rodiše se Konstantin i Method, sinovi Lava, častju drugara carskoga t.j. prvog činovnika za strategom, krvju Grka, komu bješe sedmero djece, med kojom bi najmladji Konstantin. (Rački, 1859: 85-86).

U drugom poglavlju *Žitja Konstantinova* pronalazi se ovakav opis rođenja Svete Braće, točnije Sv. Konstantina-Ćirila:

U Solunu gradu bijaše jedan muž, plemenit i bogat, imenom Lav, koji je obnašao čin drugara i bio podložan vojvodi. A bio je pravovjeran, držeći se svih zapovijedi Božjih u svemu, kao nekada Job. Živio je sa svojom ženom i rodio sedmero djece. Od njih bijaše najmlađi, sedmi, Konstantin Filozof, prosvjetitelj i naš učitelj. (Bratulić, 1998: 29-30).

Deželić koristi knjigu Franje Račkoga iz 19. stoljeća kao izvor za pisanje svojega oratorija, a Rački pak preuzima informacije o životu i djelu Svete Braće iz srednjovjekovnoga staroslavenskoga izvora *Žitje Konstantinovo*. Međutim, u *Žitju Konstantinovu* naveden samo Sv. Konstantin-Ćiril, dok u oratoriju Deželić uz Ćirila ponovno ističe njegova brata Metoda stavljajući ga na taj način u ravnopravan položaj sa svojim mlađim bratom, koji će se u zajedničkom djelovanju svojim osobnostima nadopunjavati. U oratoriju nije navedeno zanimanje oca Svete Braće – Lava, dok je u izvoru Franje Račkoga iz 19. stoljeća i u *Žitju Konstantinovu* njegovo zanimanje navedeno. Otac Svete Braće – Leon bio je drugar⁴⁰. Dakle, sva Deželićeva „odstupanja“ od navedenoga u dvama izvorima za proučavanje života i djela Svete Braće mogu se smatrati Deželićevom književnom (umjetničkom) slobodom.

Nakon *Doma svete braće* u oratoriju se prikazuje podpoglavlje *San djeteta Ćirila*:

⁴⁰ Riječ *drugar* definiran je kao „vojni čin“, odnosno načelnik „vojne formacije koja po pravilu broji do 1000 ljudi, ali u stvarnosti te su formacije bile manje“ (Bratulić, 1998: 29).

CRNORIZAC HRABAR: *U sedmoj godini usni Ćiril i vidje san, kao da poglavica sabra sve djevice grada i reče mu: - Izaberi od njih koju hoćeš za ženu i vrsnicu sebi na pomoć.*

ĆIRIL: *Eto, ja gledah i motrih sve djevojke grada našega i jednu vidjeh najkrasniju od sviyu, presjajna lica i grivnama ukrašenu i zlatom, i biserom i svakom, krasotom.*

METODIJE: *Sofiju odabra, a Sofija reći će mudrost.* (Deželić, 1926: 4-5).

Franjo Rački u svojoj knjizi također ističe djetinjstvo Sv. Konstantina-Ćirila: [...] *a kad mu bješe sedam godin, da mu u snu zapovjedi strateg izabrat si za suprugu najljepšu izmed djevic; a on si izabra „Sofiju t.j. mudrost“.* (Rački, 1859: 86).

U trećem poglavlju *Žitja Konstantinova* opisuje se Ćirilov san:

U sedmoj godini dječak usni san i ispriča ga ocu i materi: „Vojvoda je skupio sve djevojke našega grada i rekao mi: 'Izaberi sebi jednu između njih, koju hoćeš, za nevjestu i pomoćnicu, prema sebi.' A ja, pogledavši i razmotrivši sve, vidjeh jednu ljepšu od sviyu, svijetla lica i ukrašenu veoma zlatnim nakitom i biserima i svom krasotom, kojoj ime bijaše Sofija, što znači Mudrost, Tu izabrah. (Bratulić, 1998: 30-31).

Očito je da je Deželić ponovno preuzeo motiv iz života Svete Braće služeći se izvorom Franje Račkoga koji se pak referira na srednjovjekovni izvor *Žitje Konstantinovo*. No, moglo bi se reći da je Deželić modificirao navedeni dio poglavlja *Žitja Konstantinova* jer u oratoriju Konstantin-Ćiril prepričava svoj san o odabiru Sofije, tj. Božje Mudrosti svojem bratu Metodu, dok u *Žitju* san o odabiru Božje Mudrosti prepričava svojim roditeljima. Ponovno je riječ o Deželićevoj književnoj odnosno umjetničkoj slobodi.

Podpoglavlje *Tuga za sokolom* u prvom poglavlju Deželićeva oratorija glasi:

CRNORIZAC HRABAR: *Jednoga dana, kao što biva u djece bogatih roditelja i odlična roda, podjoše mladići u lov sa sokolima. I pošto dopusti Bog u providnosti svojoj, da vjetar odnese Ćirilu najdražeg sokola njegova, ražali se mladić veoma i dva dana ne uze hrane tužeći.*

ĆIRIL: *Takvo li je žiće naše, da uz radost tuga stoji?*

METODIJE: *Ne slijedi veselje srca svojega, iako smiješ, nego reci: - Sve mi je dopušteno, ali sve nije na korist, sve mi je slobodno, ali ne ću da što oblada mnome.* [...]

CRNORIZAC HRABAR: *Od toga dana inim putem zakroči mladić, putem vrednijim. U dom svoj udje i dade se na učenje. Učaše pak iz knjiga Grigorija bogoslova i njega odabra sebi zaštitnikom. I načinivši na stijeni znamenje krsta pomoli se.* (Deželić, 1926: 5).

Nakon navedenoga podpoglavlja prvoga poglavlja (knjige) Deželićeva oratorija prikazana je Ćirilova *Molitva sv. Grigoriju* (Deželić, 1926: 6). Račkijev izvor (1859: 88) također spominje da je Konstantinu-Ćirilu bio zaštitnikom Sv. Grgur Nazijanski za daljnji život te je navedeni

Ćirilov događaj sa sokolom opisan u trećem poglavlju *Žitja Konstantinova* te je u istom poglavlju navedena i molitva Sv. Grguru Nazijanskom⁴¹:

Jednoga dana, kao što je običaj bogataškoj djeci igrati se lova, iziđe s njima u polje uzevši svoga kraguja. Kad ga je pustio, evo po Božjem promislu vjetra koji ga dohvati i odnese. Dječak zbog toga upadne u tugu i žalost; dva dana nije jeo. Milostivi Bog čovjekoljubljem ne dopusti mu da se privikne na životne ugodnosti, [...] U sebi je razmišljao o prolaznosti života i, pokajavši se, reče: „Takav li je ovaj život da na mjestu radosti prebiva žalost? Od ovoga dana prihvatit ću se drugoga puta, koji je bolji, a neću tratiti svoje dane u vrtlogu ovoga svijeta“. Prihativši se učenja, sjedio je u svom domu učeći napamet iz knjiga svetoga Grgura Bogoslova. I učini znak križa na zidu i napisa ovakvu pohvalu svetome Grguru:

O Grgure, tijelom čovječe, a dušom anđele!

*Ti jesi tijelom čovjek, ali si postao kao anđeo,
jer usta tvoja kao da su od serafina:*

*Boga proslavljaju i čitav svijet prosvjetljuju
učenjem prave vjere.*

*Zato i mene, koji padam pred tobom,
primi s ljubavlju i vjerom,*

i budi mi učitelj i prosvjetitelj. (Bratulić, 1998: 31-32).

Vidljivo je da se Deželić ponovno poslužio izvorom Franje Račkoga i *Žitjem Konstantinovim* za pisanje oratorija, no uz preinaku, koja je zapravo književna sloboda te koja se odnosi na Sv. Metoda u ulozi Ćirilova životnoga savjetnika i suputnika uz Božju Mudrost. Metod savjetuje Ćirilu da se kloni ispraznoga života govoreći mu da *ne slijedi veselje srca svoga* te da ne dopusti da *što oblada* (Deželić, 1926: 5) njime.

Podpoglavlje *Car poziva Ćirila* započinje riječima:

CRNORIZAC HRABAR: O krasoti mladića Ćirila i o mudrosti njegovoj i valjanosti pročuje se do Careva Grada. I čuvši car glas dobar o Ćirilu posla po nj, da bi s carevićem učio. I sva se kuća obradova veoma. (Deželić, 1926: 6)

Ćirilovu mudrost ističe i Franjo Rački (1859: 87) u *Vieku i djelovanju sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštolor* te je u trećem poglavlju *Žitja Konstantinova* istaknut poziv s carigradskoga dvora upućen Ćirilu:

⁴¹ Sveti Grgur Nazijanski bio je crkvenim naučiteljem te se kao svetac slavi u Istočnoj i Zapadnoj crkvi (Bratulić, 1998).

*O njegovoj ljepoti i mudrosti i marljivosti u učenju, što se sve u njemu bilo združilo, čuo je i carev upravitelj, koji se zove logotet, i posla po njega da bi s carem učio. Čuvši to dječak, krene na put radostan, [...] (Bratulić, 1998: 33). U Deželićevu se oratoriju sav Ćirilov dom obradovao njegovu odlasku na carigradski dvor, dok je u *Žitju* navedeno da se samo Konstantin-Ćiril veselio svojem odlasku na carigradski dvor da bi učio s carevićem Mihajlom III. Navedena je činjenica još jedna u nizu koja afirmira Deželićevu slobodu u pisanju oratorija.*

Posljednje podpoglavlje prvoga poglavlja Deželićeva oratorija *Praštanje s domom* prikazuje Metoda ponovno u ulozi Ćirilova savjetnika gdje savjetuje Ćirila da *ne teži taštu slavu, izazivajući druge* te da će Metod *poći na Goru* i za njega moliti Gospodina (Deželić, 1926: 7). O Konstantinovu bratu Metodu doznaje se u izvoru Franje Račkoga ističući da Metod *odlazi na Olimp i postaje monah* (Rački, 1859: 89) pozivajući se na srednjovjekovni staroslavenski izvor *Žitje Metodovo*. Motiv Metodova odlaska na Goru, odnosno u manastir na Svetoj Gori vidljiv je u trećem poglavlju *Žitja Metodova*:

[...] Našavši (zgodno) vrijeme, napustio je kneževinu i otišao na Olimp, gdje žive sveti oci, postrizhe se i obuče crnu odjeću i bio je podložan i pokoran, potpuno izvršavajući redovnička pravila, baveći se samo knjigama. (Bratulić, 1998: 98-99).

Također u navedenom podpoglavlju Deželićeva oratorija Konstantin-Ćiril i Metod zajedno se mole Bogu prije odlaska na carigradski dvor:

ĆIRIL I METODIJE: Bože, oče naš, Gospode milosti, koji si stvorio sve riječju i mudrošću svojom; Bože, oče naš, koji si saznao čovjeka, da vlada tvarima, koje si stvorio; s prijestolja svoga udijeli razum i mudrost mladiću, da shvati i razumije, što je spas njemu i ugodno Bogu! (Deželić, 1926: 7).

Međutim, u trećem poglavlju *Žitja Konstantinova*, odlazeći na put, Ćiril se sam moli:

Čuvši to dječak, krene na put radostan, i na putu klekavši, molio je govoreći:

*Bože otaca naših i Gospodine milosti,
koji si sve stvorio riječju i mudrošću svojom,
sazdavši čovjeka da vlada nad stvorenjima
koje si ti stvorio, daj mi premudrost koja prebiva uz tvoje
prijestolje
da spoznam što je tebi ugodno
i da se spasim. (Bratulić, 1998: 33).*

5.2.3. U Carevu Gradu Bizantu – drugo poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija

Drugo poglavlje Deželićeva oratorija *U Carevu Gradu Bizantu* obuhvaća prikaz podpoglavlja *Izbor carevićevih učitelja, Janis ikonoborac, Logotetova kći, Poslanici kneza Rastislava te Slavenko pismo* odnoseći se na Ćirilovu ranu mladost. Podpoglavlje *Izbor carevićevih učitelja* prikazana je logotetovim riječima te riječima Crnorisca Hrabra, odnosno njegovim opisom Ćirila:

*LOGOTET*⁴²: *Svijetli vam car po meni milostivo javlja. Čujte i pamтите! Navrši se dob i dodje čas, da se u grimizu rodjenom careviću izaberu učeni učitelji i drug za učenje. A svidjelo se svetom caru i on odabra učitelje sinu svojem: mudraca Lava odabra i Fotija mnogo učenoga. [...]*

LOGOTET: *A da uči s carevićem pozva sveti car mladića krasna i mudra. Pozva Ćirila, sina blagorodnog Lava iz grada Soluna. [...]*

CRNORIZAC HRABAR: *U čistoći i radu življaše mladić Ćiril i što većma ugadjaše Bogu, većma ga zavolješe ljudi i radi razuma njegova i mudrosti prozvaše ga časnim imenom filozof. (Deželić, 1926: 8-9).*

Rački (1859: 88) u svojoj knjizi također spominje Konstantinove učitelje Lava⁴³ i Fotija⁴⁴ aludirajući na četvrto poglavlje *Žitja Konstantinova* prikazujući Ćirilov dolazak na carigradski dvor i Ćirilovo duhovno sazrijevanje:

Kad je prispio u Carigrad, predadoše ga učiteljima da uči. [...] Izučio je Homera i geometriju, i kod Lava i kod Fotija dijalektiku i sva filozofska učenja, k tomu još i retoriku i aritmetiku, astronomiju i muziku i sve ostale helenske umjetnosti. Tako je sve naučio kao da je samo jednu od njih učio. Brzina se s marljivošću združila, jedna drugu sustižući, u čemu se i usavršavaju i znanja i umjetnosti. Njegovo je lice pokazivalo više poniznosti nego učenosti. Razgovarao je s onima s kojima je dobro razgovarati, a izbjegavao je one koji idu stranputicama, težeći samo tome da zemaljsko zamijeni nebeskim, da bi uzletio iz ovoga tijela i živio s Bogom. [...] Živeći u čistoći, koliko je više ugadao Bogu, toliko je postajao svima miliji. [...] (Bratulić, 1998: 35).

Dakle, Deželić preuzima građu iz Račkijeva devetnaestostoljetnoga izvora, odnosno iz četvrtoga poglavlja *Žitja Konstantinova* za sažet prikaz Ćirilova dolaska u Carigrad te njegovo znanstveno i duhovno napredovanje u navedenom podpoglavlju svojega oratorija.

⁴² Riječ je o logotetu Teoktistu, koji je bio „ljubimac carice Teodore, koja je vladala (842-856) umjesto maloljetnog sina Mihajla III.“ (Bratulić, 1998: 33).

⁴³ Lav matematičar bio je solunski metropolit i ikonoklast. Svrnut s prijestolja, postavljen je za profesora u visokoj carskoj školi (Bratulić, 1998: 34)

⁴⁴ Fotije je bio carigradski patrijarh te najpoznatiji bizantski znanstvenik 9. stoljeća (Bratulić, 1998: 34).

U podpoglavlju pod nazivom *Janis ikonoborac* Deželić vrlo sažeto prikazuje filozofsku polemiku između Konstantina-Ćirila i Janisa ikonoborca⁴⁵ oko štovanja svetih slika koristeći samo motiv *gonjenoga starca na vojnu i branje cvijeća u jesen*, koji pripada prvomu dijelu polemike (Deželić, 1926: 9-10). U *Vieku i djelovanju sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštola* Rački (1859: 89-90) spominje Janisa ikonoborca kao nasilnika koji je unakazio sliku Blažene Djevice Marije te njegovu raspravu s Konstantinom-Ćirilom i u tom slučaju aludirajući na peto poglavlje *Žitja Konstantinova* koje sadrži i drugi dio polemike:

Tako osramoćen, starac svrnu razgovor na drugu stranu i reče: „Reci mi, mladiću, kako to da se slomljenom križu ne klanjamo niti ga ljubimo, a vi se ne stidite častiti svete slike koje su samo do pojasa naslikane?“ Filozof odgovori: „Križ ima četiri dijela, i ako jedan dio nedostaje, križ nema svoga oblika, a slika samo licem sliči onome koga prikazuje. Ne vidi ni lavlje ni risje lice onaj tko je gleda nego lik onoga koji je naslikan.“ Opet reče starac: „A zašto se klanjate križu bez natpisa, a postoje i drugi križevi, a ne častite slike ako nemaju natpisana imena onih koje predstavljaju?“ Filozof odgovori: „Svaki križ sličan je Kristovu križu, a sve slike nemaju isto lice“. Starac još reče: „Bog je rekao Mojsiju: Ne pravi bilo kakve likove, a vi ih činite i klanjate se njima!“ Filozof protiv toga odgovori: „Da je rekao: Ne čini nikakva lika, ti bi bio u pravu, no On je rekao: Ne bilo kakova, to jest: nedostojnoga.“ Protiv toga nije imao prigovora, i starac je, posramljen, zašutio. (Bratulić, 1998: 40).

Također, u Deželićevu oratoriju Konstantin-Ćiril utvrđuje: *Časteći slike: svece i ugodnike Božje poštujemo, Gospodinu se Bogu i Spasitelju klanjamo, Bogorodicu, Majku, Djevicu častimo.* (Deželić, 1926: 10). Navedena se Ćirilova izjava iz Deželićeva oratorija ne uočava ni u srednjovjekovnom izvoru ni u Račkijevu izvoru iz 19. stoljeća te se može smatrati dijelom književne (umjetničke) slobode u oratoriju.

U podpoglavlju *Logotetova kći* prikazuje se odnos između logoteta Teoktista i Konstantina-Ćirila. Oduševljen Ćirilovom mudrošću i marljivošću, logotet Teoktist dariva Ćirila svojim bogatstvom te mu nudi svoju kćer za udaju obećajući mu velike povlastice, ali Konstantin-Ćiril odbija svaku logotetovu ponudu jer mu je miliji duhovni život od zemaljskoga:

CRNORIZAC HRABAR: Motreći mladića Ćirila, životom čista, radina i slavljen, pozove ga Logotet u dom svoj i iskaza mu svaku čast i obdari ga darovima i zlatom. [...]

⁴⁵ Janis ikonoborac bio je carigradskim patrijarhom te je bio zbačen i prognan na crkvenoj sinodi 843. godine. U grčkim je izvorima poznat kao Ivan VII. Gramatik (Bratulić, 1998: 38).

LOGOTET: Tvoja krasota i mudrost, Ćirile, nukaju me i gone da te ljubim. [...] Gle, imam kćerku krasnu i bogatu, dobra roda i velika. Ako hoćeš, oženi se njome, uzmi je sebi za ženu, ja ti je dajem. Učinit ću te ćeš od cara primiti veliku čast i visoki čin. [...]

ĆIRIL: Zaista, Logotete, uzvišeni gospodaru, velik je ovo dar onome, koji ga traži i treba. Od svjetske časti, bogatstva i žene draži je meni život duhovni. Ostrić ću kosu, obući crnu rizu i primiti sveti red. Volio bih više svega provesti život svoj među knjigama patrijarhe u crkvi svete Sofije. Učeci žudim služiti Gospodu Bogu. (Deželić, 1926: 11-12).

U *Vieku i djelovanju sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštola* naveden je dijalog između logoteta Teoktista i Konstantina-Ćirila u kojem logotet nudi Konstantinu svoju kćer (Rački, 1859: 90) referirajući se na četvrto poglavlje *Žitja Konstantinova*: *Vidjevši ga takva, logotet mu da vlast nad svojom kućom i dopusti mu da slobodno može ulaziti u carsku palaču. A jednom ga je upitao: „Filozofe, htio bih znati što je to filozofija?“ On pak, brz umom, odgovori smjesta: „Poznavanje Božje i ljudske mudrosti, koliko se čovjek može približiti Bogu, a uči djelima da djelima bude slika i prilika onome koji ga je stvorio.“ (Bratulić, 1998: 35).*

Također se u navedenom podpoglavlju Deželićeva oratorija i četvrtom poglavlju *Žitja Konstantinova* doznaje da Konstantin-Ćiril prekida sve veze sa svijetom i odlazi u samostan, samo što je u Deželićevu oratoriju Ćirilov prekid sa svijetom uvjetovan zavišću Janisa ikonoborca govoreći da se Ćiril ne želi oženiti, nego *da se popne na stolicu patrijarhe od crkve svete Sofije* (Deželić, 1926: 12), dok se u *Žitju Konstantinovu* ne pronalazi takva informacija te se Janisov istup smatra Deželićevom književnom (umjetničkom) slobodom. O Ćirilovu odlasku na Svetu Goru i njegovu predanju molitvi i Bogu također spominje Rački (1859: 96-97).

Posljednja dva podpoglavlja *Poslanici kneza Rastislava* i *Slavensko pismo* drugoga poglavlja Deželićeva oratorija nadovezuju se jedno na drugo. Radnja započinje obraćanjem carevih glasnika i poslanika kneza Rastislava Konstantinu-Ćirilu:

CAREVI GLASNICI: Ćirile filozofe! Carev Grad ne znadijaše mnogo vremena za tebe, jer kao što se uveče sunce krije za goru i ti se sakri u Goru Svetu k bratu svom monahu Metodiju, među oce crnih riza bijele duše. I kao što jutrom sunce izlazi svjetlije i ti izadje svjetao. – Od hula saracenskih obranio si vjeru našu kršćansku, Kozare s Crnog Mora doveo si u krilo crkve naše prave, na Herzonezu si iz mora digao moći svetog mučenika pape Klementa i sjaj velikog Svetitelja obasjava sada i tvoje čelo. Ćirile!

POSLANICI KNEZA RASTISLAVA: Rastislav, moravski knez, nadahnut Bogom stvori savjet s knezovima svojim i Moravljanima i posla nas k cesaru Mihailu govoreći: - Ljudi se naši

odvrogoše od poganstva i čekaju zakon kršćanski. Pošalji nam učitelje, koji bi kazivali i učili Hrista jezikom slavenskim. (Deželić, 1926: 12).

Deželić je preuzeo motiv misije Svete Braće k Saracenima i Hazarima i motiv pronalaska moći Sv. Klementa pape iz Račkijeve knjige *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenjskih apoštolor* (Rački, 1859: 94, 101-102). U iskazu carevih glasnika Deželić objedinjuje šesto, sedmo, osmo, deveto, deseto jedanaesto i dvanaesto poglavlje *Žitja Konstantinova*, koja se odnose na Ćirilove misije k Saracenima i Hazarima te pronalazak svetih moći Sv. Klementa pape. S druge strane, u iskazu poslanika kneza Rastislava uočeno je četrnaesto poglavlje *Žitja Konstantinova* u kojem su zapisane riječi kneza Rastislava⁴⁶: [...] *Naši su se ljudi odvrgli od poganstva i pridržavaju se kršćanskoga zakona, ali mi nemamo takvoga učitelja koji bi nam našim jezikom pravu kršćansku vjeru objasnio, te da bi se u nas ugledale i druge zemlje. Zato nam pošalji, gospodaru, takvoga biskupa i učitelja jer od vas se širi na sve strane uvijek dobar zakon.* (Bratulić, 1998: 69).

I u *Vieku i djelovanju sv. Cyrilla i Methoda slovjenjskih apoštolor*, tj. u drugom poglavlju djela *Konstantin i Method u slovjenjskom svijetu*, naglašeno je da knez Rastislav moli u Carigradu za muža koj bi puk moravski razumljivo podučio i utvrdio u vjeri (Rački, 1859: 134-135).

U četrnaestom poglavlju *Žitja Konstantinova* uočen je Metodov iskaz u oratoriju:

METODIJE: Ćirile, brate ljubljani, čuj! Naši Slaveni gladni su Boga. Budeš li htio, to može tebi dati Bog, što daje onima, koji mole. Radi vjere tvoje pomaklo se more tri milje i ti si našao moći svetoga Klimenta. (Deželić, 1926: 13).

Razlika je između Deželićeva oratorija i četrnaestoga poglavlja *Žitja Konstantinova* što navedene Metodove riječi izgovara car Mihajlo III. s ujakom Bardom u *Žitju Konstantinovu*: [...] *Odgovori mu opet car s Bardom, svojim ujakom: „Ako ti hoćeš, tebi to može Bog dati, koji daje svima ono što usrdno mole, i otvara onima koji kucaju.“* (Bratulić, 1998: 70). Na *Žitje Konstantinovo* poziva se Franjo Rački (1859: 137) ističući da je car poticao Konstantina-Ćirila da ustraje u molitvi da bi dobio Božje nadahnuće za oblikovanje slavenskoga pisma.

U istom se podpoglavlju razlikuje Ćirilov karakter od karaktera u *Žitju Konstantinovu*. U Deželićevu je oratoriju Ćiril neodlučan u vezi s misijom u Moravsku pitajući: *Trudan sam od puta i bolna sam tijela; kako da putujem?* (Deželić, 1926: 13), dok u *Žitju Konstantinovu* Ćiril izjavljuje da će radosno krenuti na put k Slavenima iako je umoran i bolehljiv od puta: [...] *Odgovori na to Filozof: „Premda sam umoran i bolestan u tijelu, radostan ću onamo otići ako*

⁴⁶ Rački (1859: 133) tumači na sljedeći način volju kneza Rastislava da potraži saveznike u Bizantskom Carstvu: *Naumio je potražiti zaštitnika i saveznika na iztoku, uteći se k byzantinskomu caru, [...]; naumio je indi zapadnomu življu odreći se a pristati k iztočnomu, koj i onako veći dio Slovjenstva bješe prigrlilo.*

imaju pismo za svoje jezik.“ (Bratulić, 1998: 70). Sve navedene razlike u nizu mogu se smatrati Deželićevom književnom (umjetničkom) slobodom.

Deželić, u podpoglavlju *Poslanici kneza Rastislava*, koristi i peto poglavlje *Žitja Metodova* da bi naglasio važnost Ćirilova i Metodova polaska k Slavenima jer su Sveta Braća Solunjani, a svi Solunjani govore čisto slavenski:

CAREVI GLASNICI: A sveti car Mihailo sabravši zbor nadje: da nitko drugi ne može učiniti toga, kako možeš učiniti ti, Ćirile i Metodije. Potrebno je dakle, da vas dvojica podjete onamo.
– *To reče car.*

POSLANICI KNEZA RASTISLAVA: I reče car Mihailo: - Braća Ćiril i Metodije iz grada su Soluna, a Solunjani svi besjede čisto slavenski. (Deželić, 1926: 13).

Za podpoglavlje *Slavensko pismo* Deželić ponovno koristi četrnaesto poglavlje *Žitja Konstantinova* u kojemu se opisuje nastanak slavenskoga pisma Božjim nadahnućem Sv. Ćirila: *Otišavši, Filozof se, po svom prvotnom običaju, dao na molitvu s drugim suradnicima. Uskoro mu se javi Bog, koji sluša molitve svojih slugu, i odmah sastavi pismena i poče pisati evanđeoske riječi: „U početku bijaše Riječ, i Riječ bijaše kod Boga, i Bog bijaše Riječ“⁴⁷...* (Bratulić, 1998: 70-71).

Ćirilovo oblikovanje slavenskoga pisma opisuje i Franjo Rački (1859: 137) riječima: [...] *složi pismena i stade prevadjati svetopismene komade u slovjski jezik te Konstantin obrete slovjsku azbuku.*

U Deželićevu je oratoriju nastanak slavenskoga pisma izraženo staroslavenskim jezikom:

ĆIRIL: Javio se Bog! Uslišana je molitva! Javio se Bog! Složih pismena i začeh slavenski pisati besjede evanđeoske: Iskoni be slovo i slovo be u Boga i Bog be slovo. Vsa tem biše i bez njego ničesože ne bist ježe bist; v tom život i život be svet človekom. I svet v tme svetit se i tma jeho ne objet. Aleluja. (Deželić, 1926: 13).

5.2.4. Kod Slavena – treće poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija

Treće poglavlje Deželićeva oratorija čine podpoglavlja *Badnjak, Božić, Krštenje, Trojezičnici i Vjerovanje*. Deželić u prvom podpoglavlju prije pokrštenja Slavena uvodi tuđe vjerovjesnike kao likove iz petnaestoga poglavlja *Žitja Konstantinova*, koji *ne donasahu Krista i slave Božje, potom vršahu službe crkvene i učahu nauke suprotne vjeri pravoj te zastrašivahu narod djavolima i strahovima svakojakim* (Deželić, 1926: 14):

⁴⁷ Navedena rečenica nalazi se u Ivanovu evanđelju označujući „početak Evanđelistara u obredu Istočne crkve na Uskrs“ (Tandarić, 1993: 10).

[...] *Ali nisu oni samo to govorili, nego su i druge sramote naučavali: da pod zemljom žive velikoglavi ljudi, da su svi gmazovi đavolja stvorenja, i onome tko ubije zmiju, bit će oprošteno devet grijeha; ako tko ubije čovjeka, neka tri mjeseca pije iz drvene čaše, a neka se ne dotakne staklene. A nisu branili prinositi žrtve prema poganskom običaju niti sklapati nečasne ženidbe.* (Bratulić, 1998: 74).

Pozivajući se na *Žitje Konstantinovo*, Rački ističe također: *Tuj se nije radilo o pokrstjenju poganskoga naroda, nego o ukriepljenju jurve pokrstjenoga u netom primljenoj vjeri putem podučavanja, koje je bez knjige tegotno, netemeljito i nestalno.* (Rački, 136-137)⁴⁸.

Likovi poput bajalica i koledara mogu se smatrati Deželićevom književnom (umjetničkom) slobodom da bi se istaknuo odnos između stare vjere Slavena i kršćanske vjere. Njima se mogu pridodati čin propovijedanja kršćanske vjere Slavenima odabirom biblijskoga teksta koji se tiče Kristova rođenja u podpoglavlju *Božić*, čin krštenja Slavena te čin slavenskoga ispovijedanja kršćanske vjere na staroslavenskom jeziku (Deželić, 1926: 16-18, 19-20).

O Konstantinovoј polemici s trojezičnicima problematizira se u Račkijevoj knjizi o životu i djelu Svete Braće pozivajući se na *Žitje Konstantinovo* ovim riječima: *U Mletcih – kako navadja Žitje u glavi XIV. – prepirahu se naši putnici s tamošnjem svetjenstvom, koje htjede sve jezike izključiti iz crkve izim grčkoga, žudijskoga i latinskoga.* (Rački, 1859: 213) referirajući se na šesnaesto poglavlje *Žitja Konstantinova* (Bratulić, 1998: 81), ali u Deželićevu oratoriju uočen je samo jedan dio polemike u kojem Ćiril i Metod govore trojezičnicima:

ĆIRIL I METODIJE: Ako trublja dade nejasan glas, tko će se spremati na vojnu? Ako nerazumljivu riječ rečete jezikom, kako će narodi razumjeti poziv? A Gospod reče: - Idite po svemu svijetu i propovijedajte evandjelje svakom stvorenju. (Deželić, 1926: 18).

Deželić predstavlja u oratoriju Metoda kao vještoga polemičara, uz brata Konstantina-Ćirila, braneći slavenske knjige te govoreći trojezičnicima da su *Pilatnici* i *heretici* (Deželić, 1926: 19).

5.2.5. U vječnomu Gradu – četvrto poglavlje (knjiga) Deželićeva oratorija

Posljednje poglavlje Deželićeva oratorija obuhvaća tri podpoglavlja: *Doček Svete Braće*, *Odobrenje slavenskog jezika u bogoslužju* i *Smrt svetoga Ćirila*. Za podpoglavlja *Doček Svete Braće* i *Odobrenje slavenskog jezika u bogoslužju* (Deželić, 1926: 20-22), Deželić je za pisanje posljednjega dijela oratorija ponovno iskoristio Račkijev izvor: *Hadrijan poče sliediti stope Nikoline. – On podpunoma shvati njegove misli i naprama Slovjenstvu. Čiem začu da philosoph*

⁴⁸ Pozivajući se na *Žitje Konstantinovo*, Rački (1859: 165-166) tuđe vjerovjesnike naziva *bogumilima* zbog krivoga naučavanja.

tielo bl. Klementa, koje nadje svojiem trudom, sobom nosi, veoma se uzradova, te pošav im izvan grada sa svetjenstvom i pukom na susret, dosta častno jih primi. (Rački, 1859: 215) koji se referira na sedamnaesto poglavlje *Žitje Konstantinovo* u kojem se pronalazi opis dočeka Svete Braće, točnije Sv. Konstantina-Ćirila:

Doznajući za nj rimski papa, posla po njega. A kad je došao u Rim, iziđe mu u susret sâm apostolik [papa] Hadrijan⁴⁹ sa svim građanima, koji su nosili cvijeće, jer se doznalo da nosi moći svetoga Klementa, mučenika i rimskoga pape. [...] Primivši papa slavenske knjige, posveti ih i položi u Crkvi svete Marije, koja se naziva Fatne (tj. Jaslice), i pjevaše nad njima svetu liturgiju. (Bratulić, 1998: 82-83).

U Deželićevu oratoriju papa Hadrijan II. odobrava slavenski jezik u bogoslužju, posvećuje Svetu Braću za biskupe te ih potiče da nastave Slavenima propovijedati kršćansku vjeru:

PAPA HADRIJAN: A vi, čeda ljubljena, Ćirile i Metodije, slušajući nauku Božju i pouku Crkve, podjite Slavenima. Učite ih vjeru Hristovu jezikom njihovim blagoslovenim. Krstite ih i služite im službu Božju jezikom slavenskim. I više još, odabrani sinovi, Ćirile i Metodije, podjite Slavenima. Tumačite, prosudjujte, odredjujte, potvrđujte i posvećujte! Zaista, zaista, pastira biskupa hoću da dadem pucima slavenskim. A znam i vjerujem, da su braća Ćiril i Metodije dostojni da prime čast i teret biskupski, ukoliko je čovjek, sposoban da prime Duha Svetoga. Ulje sveto neka pomaže glave vaše, Ćirile i Metodije, i blagoslov nebeski neka vas blagoslovi za rad biskupski. (Deželić, 1926: 21).

U Račkijevu se izvoru također navodi da je papa Hadrijan odobrio i dopustio slavenski jezik u bogoslužju: [...] *papa, ne obazriev se na okolnosti one dobe, na potrebe i želje naroda slovjskoga, na razloga doprinešene od slovjskih učitelj, vjernieh rimskoj stolici, podiže se nad kojekakve predsude, te slovjski prievod liturgičnih knjig ne samo odobri, nego i dopusti porabu slovjskoga jezika u božjoj službi; [...]* (Rački, 1859: 226).

Posljednje podpoglavljje trećega poglavlja Deželićeva oratorija, *Smrt svetoga Ćirila*, oslanja se na Račkijev izvor (1859: 230) koji se pak poziva na osamnaesto poglavlje *Žitja Konstantinova* (Bratulić, 1998: 85-89):

CRNORIZAC HRABAR: Mnogi naponi utruđiše bolno tijelo Ćirilovo i on upade u tešku bolest i bolovao mnogo dana. I vidjevši Božje javljenje obuče Ćiril časno ruho misničko i uzdigavši ruke zapjeva.

⁴⁹ Josip Bratulić (1986: 47) ističe da papa Hadrijan II., iako „nije bio velikih poteza niti izrazite intelektualne snage“, institucionalizirao Slavensku crkvu za daljnji život i djelovanje „blagoslovivši knjige i odobrivši slavensko bogoslužje, zaredivši učenike za svećenike i posvetivši Metodija za biskupa“.

ĆIRIL: Odsele ne pripadam više zemlji ni svijetu. Sav se predajem Bogu, svome stvoritelju. (Deželić, 1926: 22).

Osim što je svoje molitve za Slavene i zahvale uputio Bogu, u Deželićevu oratoriju Konstantin-Ćiril obraća se svojem bratu Metodu moleći ga da ne napušta Slavene iako voli svoju samoću u samostanu na Svetoj Gori:

ĆIRIL: [...] Eto, brate Metodije, drugovi bijasmo na poslu zajedničkom i jednu brazdu teglismo. Ali ja padam sad u grob i skončavam dan svoj. A ti, brate, ljubiš veoma samostan na Svetoj Gori, ali radi gore ne napuštaj djela započetog. Ne ostavljaj naših Slavena! Tako ti spasenja duše! (Deželić, 1926: 22).

Ćirilova molba upućena bratu Metodu pronalazi se u sedmom poglavlju *Žitja Metodova* koje je Deželić posredstvom devetnaestostoljetnoga izvora Franje Račkoga (1859: 231) iskoristio za pisanje oratorija o Svetoj Braći:

Poslije mnogo dana, odlazeći na Sud [Božji], reče Filozof Metodiju, bratu svojemu: „Evo, brate, obojica smo bili ujarmljenici, orući jednu brazdu. I ja padam na lijesi, svoj dan dovršavam. A ti voliš veoma Goru, no nemoj radi Gore ostaviti svoje naučavanje, jer upravo njime možeš biti spašen. (Bratulić, 1998: 102-103).

Na kraju Deželićeva oratorija nalazi se *Slavospjev* (1926: 23) koji se ne pronalazi ni u jednom od već navedenih dvaju izvora za proučavanje života i djela Svete Braće te se može smatrati rezultatom Deželićeve književne (umjetničke) slobode.

6. ZAKLJUČAK

Razvivši se, kao znanstvena disciplina i pokret, u okrilju povijesnih znanosti i slavenske filologije, hrvatska je *Cyrillomethodiana* imala temeljni cilj – obnoviti kult Svete Braće na hrvatskome nacionalnom i kulturnom prostoru. Često se tvrdi da su Sveta Braća slavenski apostoli i prvoučitelji jer su oblikovali slavensku kulturu i slavenski identitet podarivši Slavenima sve potrebne elemente za izgradnju njihove kulture i identiteta – staroslavenski jezik, pismo (glagoljica), staroslavensku književnost i staroslavensku liturgiju. U hrvatskoj filologiji kult Svete Braće njeguje se kroz stoljeća – od srednjega vijeka do suvremenosti s kratkim diskontinuitetom od 16. do 19. stoljeća zbog istočnoslavenizacije hrvatskoglagoljskih

liturgijskih knjiga. Hrvatska filologija obiluje književnim, glazbenim, likovnim i znanstvenim djelima u kojima se očituju motivi iz života i djela Svete Braće. Takvim se djelima pridodaje oratorij *Životopis Svete Braće*, čiji je tekst napisao hrvatski književnik Velimir Deželić mlađi. Iako je riječ o glazbenom djelu, iz teksta Deželićeva oratorija može se iščitati filološki podtekst. Na makrorazini teksta Deželićeva oratorija utvrđeno je da se tekst oratorija može smatrati hagiografijom jer obuhvaća cijeli život Svete Braće, točnije život Sv. Ćirila od njegova rođenja pa sve do njegove smrti. S druge strane, istražujući mikrorazinu teksta Deželićeva oratorija, doznaje se da je tekst strukturiran elementima lirike, epike i drame te sekundarnim žanrovima – molitvom i hvalospjevom. Element je lirike (poezije) u tekstu Deželićeva oratorija stih koji sadrži apelativnu i ekspresivnu funkciju. Elementi epike (proze) u tekstu Deželićeva oratorija su pripovijedanje, pripovjedne tehnike (opis, komentar i dijalog), pouzdani pripovjedač, mjesto i vrijeme radnje, likovi i njihove karakterizacije te fabula. Element je drame u tekstu Deželićeva oratorija dramski sukob. Usporedbom je dvaju Deželićevih djela – oratorija i romana *Sofiju odabra* iz 1927. godine uočena njihova korespondencija u odabiru povoda, teme i pojedinih elemenata epike odnosno proze – mjesto i vrijeme radnje, fabula, likovi, opis i dijalog. Kada je riječ o filološkim (povijesnim) izvorima za proučavanje života i djela Svete Braće koje je Deželić mlađi koristio za pisanje svojega oratorija, ustanovljeno je da je Deželić mlađi koristio znanstveno djelo Franje Račkoga *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštolor*, dakle devetnaestostoljetni izvor koji se temelji na srednjovjekovnim staroslavenskim izvorima – *Panonskim žitjima* (*Žitje Konstantinovo* i *Žitje Metodovo*). Sve navedene činjenice koje odstupaju od navedenih izvora u Deželićevu oratoriju mogu se smatrati Deželićevom književnom (umjetničkom) slobodom.

7. PRILOZI

7.1. Prva naslovnica Deželićeva oratorija

22. 10. 1927

kuion
4. maj 1927

BOŽIDAR ŠIROLA
ŽIVOT I SPOMEN SLAVNIH UČITELJA
SVETE BRAĆE
ĆIRILA I METODIJA
APOSTOLA SLAVENSKIH

HRVATSKO PJEVAČKO DRUŠTVO „KOLO“

ZIVOT I SPOMEN SLAVNIH UČITELJA,
SVETE BRAĆE ĆIRILA I METODIJA,
APOSTOLA SLAVENSKIH

BOŽIDAR ŠIROLA

ŽIVOT I SPOMEN SLAVNIH UČITELJA, SVETE BRAĆE
ĆIRILA I METODIJA
APOSTOLA SLAVENSKIH

KNJIGA DRA VELIMIRA DEŽELIĆA ML.

O TISUĆU I STOTOJ GODISNJICI RODJENJA SVETOGA ĆIRILA

L I C A

ŠTILAC:

CRNORIZAC HRABAR (Tenor)
ZBOR CRNORIZACA (Basi)

DR. VIKTOR BENKOVIĆ

LICA ORATORIJA:

SVETI ĆIRIL (Bas)	}	<i>JOSIP KRIŽAJ</i>
RASTISLAV KNEZ MORAVLJANA		
SVETI METODIJE (Bas)	}	<i>JULIJE BETTETO</i>
LOGOTET VELIKODOSTOJNIK		
PAPA HADRIJAN	}	<i>SVETOZAR BANOVEC</i>
JANIS IKONOBORAC (Tenor)		

ZBOR:

KOLO DJEVOJAKA — DRUŽBA MLADIĆA — CAREVI GLASNICI —
ĆIRILOVI DOMARI — DVORANI I UZVANICI — UČENICI — IKONO-
BORCI — VJERNICI JANISOVI PRISTALICE — DVORKINJE I SLUGE —
POSLANICI KNEZA RASTISLAVA — BAJALICE — TUDJI VJEROVJE-
SNICI — SLAVENI — TROJEZIČNICI — CRKVENI ZBOR — UČENICI
ĆIRILA I METODIJA

Radnja se ovoga oratorija zbiva u IX. vijeku

DIRIGENT:

SREĆKO KUMAR

8. IZVORI I LITERATURA

8.1. Izvori – tiskani i mrežni

1. Bratulić, Josip. 1998. *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
2. Deželić, Velimir. 1926. *Život i spomen slavnih učitelja, svete braće Ćirila i Metodija, apostola slavenskih*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
3. Deželić, Velimir. 1927. *Sofiju odabra*. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
4. Rački, Franjo. 1859. *Viek i djelovanje sv. Cyrilla i Methoda slovjenskih apoštolor*. Zagreb: Tisak dra Ljudevita Gaja.
5. <https://glazba.hrt.hr/204516/zbor-hrt-a-podsjetio-na-bastinu-u-opusu-bozidara-sirole-2>
(stranica posjećena 1. 10. 2019., u 15.10)

8.2. Literatura

1. Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Liber.
2. Belaj, Vitomir. 1998. *Hod kroz godinu – Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing.
3. Bratulić, Josip. 1986. Rimska kurija i misija Konstantina-Ćirila i Metodija. *Slovo* (36): 45-50.
4. Bratulić, Josip. 1990. Hrvatska glagoljska književnost između Istoka i Zapada. U: *Sjaj baštine*: 93-100. Split: Književni krug.
5. Bratulić, Josip. 1996. *Hrvatska propovijed*. Zagreb: Erasmus naklada.
6. Bratulić, Josip. 2005. Glagolizam i glagoljaštvo. U: *Drugi Hercigonjin zbornik*, ur. Stjepan Damjanović: 53-57. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
7. Bratulić, Josip. 2010. Hagiografske teme u hrvatskoj književnosti XIX. i XX. stoljeća. *Slovo* (60): 119-113.
8. Damjanović, Stjepan. 1991. *Jedanaest stoljeća nazaborava*. Osijek – Zagreb: Revija – Međunarodni slavistički centar Republike Hrvatske.
9. Damjanović, Stjepan. 1994. *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*. Zagreb: Erasmus naklada.
10. Damjanović, Stjepan. 2012. *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.

11. Damjanović, Stjepan. 2015. Tisućljetno hrvatsko glagoljaštvo i njegovi ćirilometodski korijeni. *Zavod za hrvatsku povijest* 47 (1): 39-59.
12. Dartel, Geert van. 1984. *Ćirilometodska ideja i svetosavlje*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
13. Flaker, Aleksandar. 1998. Umjetnička proza. U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb – Ante Stamać: 335-377. Zagreb: Globus.
14. Grabar, Biserka. 1986. Kult Ćirila i Metodija u Hrvata. *Slovo* (36): 141-145.
15. Grivec Franc. 1985. *Sveti Ćiril i Metod – slavenski blagovjesnici*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
16. Hamm, Josip. 1958. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Hercigonja, Eduard. 1997. Glagoljaštvo i glagolizam. U: *Hrvatska i Europa*, svezak 1., ur. Ivan Supićić: 369-401. Zagreb: AGM – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
18. Horvat, Jasna. 2005. *Alemperkina kazivanja*. Zagreb: Ljevak.
19. Jelčić, Dubravko. 1997. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
20. Jelčić, Dubravko. 2002. *Hrvatski književni romantizam*. Zagreb: Školska knjiga.
21. Katičić, Radoslav. 1994. *Na ishodištu*. Zagreb: Matica hrvatska.
22. Katičić, Radoslav. 2017. *Naša stara vjera*. Zagreb: Ibis grafika – Matica hrvatska.
23. Koneski, Blaže. 1957. Ohridska književna škola. *Slovo* (6-8): 177-194.
24. Kos-Lajtmán, Andrijana. 2011. Glagoljicom kodirana numeričko-simbolička kombinatorika u romanu *Az Jasne Horvat*. *Nova croatica* V (5): 145-163.
25. Kravar, Zoran. 1998. Lirska pjesma. U: *Uvod u književnost*, ur. Zdenko Škreb – Ante Stamać: 379-412. Zagreb: Globus.
26. Lukić, Milica. 2009. O glagoljaštvu i glagolizmu u Zagrebačkome katoličkom listu od 1849. do 1900. godine. *Lingua Montenegrina* 3: 149-194.
27. Lukić, Milica. 2009. Popularizacija ćirilometodske ideje u drugoj polovici 19. stoljeća na hrvatskome nacionalnom prostoru (Korpus ćirilometodskih književnih tekstova). *Lingua Montengrina* 4: 85-124.
28. Lukić, Milica. 2010a. Ususret novijoj povijesti glagolizma. *Lingua Montenegrina* 3 (5): 81- 99.
29. Lukić, Milica. 2011. Strossmayerov projekt obnove ćirilometodske baštine. *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku* 27: 67-96.
30. Lukić, Milica. 2014. Cyrillomethodiana oživljena ili O Strossmayerovu projektu obnove Cyrillomethodiane. U: *Divanimo, dakle postojimo. Književnojezične i*

- jezičnopovijesne studije*, ur. Josip Cvenić: 210-241. Osijek: Ogranak Matice hrvatske Osijek.
31. Lukić, Milica; Blažević Krezić Vera. 2018. Hrvatski novocrkvenoslavenski jezik u prvoj polovici 20. stoljeća. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa *Od norme do uporabe*, ur. Jadranka Mlikota: 93-122. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada.
 32. Mihanović-Salopek, Hrvojka. 2006. *Iz duhovnog perivoja*. Zagreb: Ljevak.
 33. Mihanović-Salopek, Hrvojka. 2009. Pogovor romanu *Az*. U: *Az*, Jasna Horvat: 225-231.
 34. Nemec, Krešimir. 1998. *Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine*. Zagreb: Znanje.
 35. Nemec, Krešimir; Fališevac, Dunja; Novaković, Darko. 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
 36. Pavličić, Pavao. 1983. *Književna genologija*. Zagreb: Liber.
 37. Pavličić, Pavao. 1985. *Stih u drami i drama u stihu*. Zagreb: Liber.
 38. Peleš, Gajo. 1999. *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTresor.
 39. Petrović, Ivanka. 1979. Franjo Rački – otac hrvatske Cyrillo-Methodiane. *Zbornik zavoda za povijesne znanosti JAZU* 9: 47-99.
 40. Petrović, Ivanka. 2000. Hrvatska i europska hagiografija. U: *Hrvatska i Europa*, svezak 2., ur. Eduard Hercigonja: 321-347.
 41. Solar, Milivoj. 1994. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
 42. Solar, Milivoj. 2011. *Književni leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska.
 43. Šanjek, Franjo. 1983. Ćirilometodska baština u Hrvata. *Croatica Christiana Periodica* 7 (12): 122-127.
 44. Šuljak, Andrija. 1994. Josip Juraj Strossmayer i ćirilometodsko-glagoljska baština. *Diacovensia* 1: 275-294.
 45. Šundalić, Zlata. 2005. *Kroz slavonske libarice*. Osijek: Ogranak Matice hrvatske Osijek.
 46. Štefanić, Vjekoslav. 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, knj. 1. Zagreb: Matica hrvatska.
 47. Tandarić, Josip Leonard. 1993. Proslov: Djelo Svete Braće Ćirila i Metodija. U: *Hrvatskoglagojska liturgijska književnost – rasprave i prinosi*: 9-14. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
 48. Zečević, Divna. 1986. Prigodni i pučki tekstovi 19. stoljeća u slavu slavenskih apostola Ćirila i Metodija. *Slovo* (36): 203-216.

49. Zečević, Divna. *Poželjne biografije – životopisi svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Durieux.
50. Županović, Lovro. 1985. Oratorijski stil Božidara Širole s posebnim obzirom na *Život i spomen slavnih učitelja svete braće Ćirila i Metodija apostola slavenskih*. Zagreb: DiZbi. HAZU 16 (1-2): 215-265.